

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Baudžiamosios justicijos katedra

Vaivos Žilienės

V kurso, baudžiamosios justicijos

studijų atšakos studentės

Magistro darbas

**KRIMINALISTINĖ SUKČIAVIMO CHARAKTERISTIKA IR PIRMINIO TYRIMO
ETAPO YPATYBĖS**

Vadovas: lekt. dr. A. Gorbatkov

Recenzentas: asist. V. Kilinskas

VILNIUS, 2011

TURINYS

ĮVADAS	3
1. Baudžiamoji teisinė ir kriminalistinė sukčiavimo charakteristikos	6
1.1. Baudžiamoji teisinė sukčiavimo charakteristika.....	6
1.2. Kriminalistinė sukčiavimo charakteristika.....	12
2. Pirminio sukčiavimo tyrimo etapo pradžia ir planavimas	19
2.1. Tyrimo pradžia ir duomenų, turinčių reikšmės sukčiavimo nusikalstamos veikos tyrimui, surinkimas.....	19
2.2. Pirminės tipinės tyrimo situacijos, versijos ir pagrindinės tyrimo kryptys.....	30
3. Atskirų pirminio sukčiavimo tyrimo etapo proceso veiksmų atlikimo ypatumai	35
3.1. Apžiūra: įvykio vietos, daiktų ir dokumentų, turinčių reikšmės nusikalstamos veikos tyrimui.....	35
3.2. Liudytojų ir nukentėjusiųjų apklausa	38
3.3. Objektų tyrimas ir ekspertizė.....	41
3.4. Pirminio sukčiavimo tyrimo etapo proceso veiksmai esant įtariamajam.....	42
4. Sukčiavimo tyrimo problemos	48
IŠVADOS	51
PANAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS	54
PRIEDAS	59
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	64
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA	65

ĮVADAS

Temos aktualumas. Jau Romos, kaip pirmosios valstybės egzistavimo laikotarpiu, buvo sukurtas nuosavybės teisės institutas, kuris ne tik padėjo ekonominiam Romos gyvenimui, bet ir nuo viduramžių iki šių dienų yra pagrindinis atsparos taškas Europoje ir kitose valstybėse, sprendžiant su šia teise susijusias pagrindines teorines ir praktines problemas.¹ Šių valstybių suinteresuotumą nuosavybės teisine apsauga lemia tai, kad nuosavybė užima prioritetinę vietą visuomenės gyvenime. Lietuvoje nusikalstamos veikos nuosavybei sudaro didžiąją dalį visų registruojamų nusikalstamų veikų. Taip pat šiuo ekonominio nuosmukio laikotarpiu pastebima nusikalstamų veikų nuosavybei didėjimo tendencija. Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (toliau - IRD) duomenimis 2008 metais buvo užregistruota 2773 sukčiavimo (BK 182 str.) atvejų, tuo tarpu 2009 metais – 4229 atvejai, 2010 metais – 3987 atvejai. Statistika tik primena, ką žinome iš praėjusių ekonominio nuosmukio laikotarpių - sunkmetis, vyraujantis valstybėje, priverčia verslą trauktis į šešėlį, nedarbas ir tobulėjančios informacinės technologijos sudaro palankias sąlygas nusikalstamoms veikoms nuosavybei, turtinėms teisėms bei turtiniams interesams rasti. Sukčiavimo pobūdžio nusikalstamomis veikomis padaroma didelė žala valstybės ekonomikai ir finansų sistemai, taip pat atskiriems jų subjektams, o kartu ir socialinei bei politinei sistemoms. Analizuojant praktinę medžiagą, pastebėtas ženklus bankrutuojančių įmonių ir bendrovių skaičius, fiktyvių įmonių steigimas, vis didėjanti bedarbystė, dėl ko ateityje galimas ikiteisminių tyrimų dėl sukčiavimų, turto pasisavinimo, iššvaistymo bei kitų nusikaltimų ekonomikai ir verslo tvarkai didėjimas. Rašant darbą, iškilo būtinybė analizuoti nusikalstamas veikas ne tik teoriniu (kas Lietuvoje yra labai mažai nagrinėta), bet ir praktiniu aspektu, atkreipiant dėmesį į dažnai pasitaikančias nusikalstamų veikų kvalifikavimo problemas.

Darbo objektas, tikslai, uždaviniai. Šio darbo objektas yra sukčiavimo, kaip nusikalstamos veikos, tyrimo metodikos elementai: baudžiamoji teisinė ir kriminalistinė sukčiavimo charakteristikos, sukčiavimo tyrimo pradžios ir planavimo ypatybės, pagrindinės tyrimo versijos ir kryptys, tam tikrų pirminio tyrimo etapo procesinių veiksmų atlikimo ypatumai, tiriant sukčiavimą.

---

¹ Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S., Romėnų teisė. Vilnius: Justitia, 1999. P.123.

Darbo tikslai – atskleisti sukčiavimo, kaip nusikalstamos veikos, esmę, ypatumus, išanalizuoti šios nusikalstamos veikos pirminio tyrimo etapo eigą, specifiką; per analizės prizmę pažvelgti į veikos tyrimo metodiką; analizuojant praktinę medžiagą, nustatyti tyrimo problemas bei pasiūlyti galimus problematikos sprendimo būdus.

Šiems tikslams pasiekti keliami pagrindiniai uždaviniai:

- 1) išanalizuoti ir pateikti sukčiavimo baudžiamąją teisinę ir kriminalistinę charakteristiką;
- 2) išnagrinėti šios nusikalstamos veikos atskleidimo ir tyrimo pradžios specifinius aspektus;
- 3) atskleisti susiklosčiusias tipines tyrimo situacijas ir keliamas tipines tyrimo versijas;
- 4) išnagrinėti atskirų pirminio sukčiavimų tyrimo etapo proceso veiksmų atlikimo ypatumus;
- 5) atskleisti pagrindines problemas, kurios iškyla tiriant sukčiavimo nusikalstamas veikas, rasti šių problemų sprendimo būdus.

Tyrimo metodai. Rašant šį darbą, buvo panaudoti tokie tyrimo metodai – istorinis, apibendrinimas, palyginimas, analizė, respondentų anketavimas² ir kai kurie kiti metodai. Nagrinėjant baudžiamąją teisinę sukčiavimo charakteristiką, daugiausia buvo remiamasi istoriniu, lyginamuoju, analizės metodais; kriminalistinę šios nusikalstamos veikos charakteristiką – analizės, sintezės, apibendrinimo metodais; atliekant nusikalstamos veikos tyrimo analizę daugiausiai naudoti analizės, statistinis, sintezės bei apibendrinimo metodai.

Darbo originalumas ir naujumas. Šis darbas laikytinas nauju, kadangi kriminalistinė sukčiavimo charakteristika mažai nagrinėta Lietuvoje moksliniu požiūriu. Pastebimas nusikalstamos veikos – sukčiavimo dažnumas, informacinių technologijų tobulėjimas, kas dažnai tampa nusikalstamos veikos padarymo pagalbiniu; visuomenės užimtumo mažėjimas, kas sąlygoja nusikaltėliui tobulinti sukčiavimo padarymo aplinkybes. Bendraujant su ikiteisminio tyrimo pareigūnais, susidaro nuomonė, kad pareigūnų žinios apie nusikalstamų veikų tyrimo metodiką yra nepakankamos, trūksta praktinės patirties, todėl būtinas teorinio bei praktinio pareigūnų pasiruošimo tobulinimas.

---

² Anketa pridedama magistro darbo pabaigoje. Anketavime dalyvavo 4 institucijų: ikiteisminio tyrimo įstaigos, prokuratūros, teismo ir advokatūros, 50 respondentų.

Darbe nagrinėtos sukčiavimo baudžiamoji ir teisinė charakteristikos, šios nusikalstamos veikos atskleidimo ir tyrimo planavimo specifika ir ypatumai, atskirų proceso veiksmų atlikimo klausimai, bei atskleidžiamos sukčiavimo tyrimo problemos bei galimi sprendimo variantai.

Šaltiniai. Rašant šį darbą, remiamasi Lietuvos ir užsienio mokslininkų darbais, analizuojama teismų praktika, norminė medžiaga.

Pagrindiniai teorinės medžiagos šaltiniai, kuriuose nagrinėjama tyrimo metodika ir atskiri kriminalistikos bei kitų mokslų klausimai – R. Belkino, N. Jablokovo, O. Fedosiuko, R. Burdos, S. Matulienės, S. Kukliansko, P. Kuconio, A. Gorbatkovo ir kitų mokslininkų darbai. Buvo analizuotos baudžiamųjų bylų medžiagos ir kaltinamieji aktai, taip pat teismų priimti sprendimai sukčiavimo baudžiamosiose bylose. Darbe analizuojami Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (toliau - BK)³, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (toliau – BPK)⁴, Estijos Respublikos baudžiamasis kodeksas⁵, Latvijos Respublikos baudžiamasis kodeksas⁶, Rusijos Federacijos baudžiamasis kodeksas⁷, Vokietijos Federacijos baudžiamasis kodeksas⁸ bei kai kurių kitų valstybių baudžiamieji kodeksai ir kiti norminiai aktai.

---

³Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741.

⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Valstybės žinios. 2002. Nr.37-1341.

⁵ Estijos Respublikos BK 209 – 213 straipsniai. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1280/file/4d16963509db70c09d23e52cb8df.htm/preview>>. [žiūrėta 2010 02 01].

⁶ Latvijos Respublikos BK 177, 177¹ ir 178 straipsniai. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1683/file/4b5d86c3826746957aa400893abc.htm/preview>>. [žiūrėta 2010 02 01].

⁷ Rusijos Federacijos baudžiamasis kodeksas. Prieiga per internetą: http://www.consultant.ru/popular/ukrf/10_30.html#p2087[žiūrėta 2010 01 10].

⁸ Vokietijos Federacijos baudžiamasis kodeksas. Prieiga per internetą: <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/StGB.htm>. [žiūrėta 2010 01 20].

1. Baudžiamoji teisinė ir kriminalistinė sukčiavimo charakteristikos

1.1. Baudžiamoji teisinė sukčiavimo charakteristika

Baudžiamoji teisinė sukčiavimo charakteristika – tai visuma informacijos apie šios nusikalstamos veikos sudėties elementus, požymius, kvalifikavimą ir kitus baudžiamuosius teisinius sukčiavimo ypatumus.

Vienas svarbiausių baudžiamosios teisinės charakteristikos elementas yra šios nusikalstamos veikos sudėtis ir atskiri jos požymiai.

Baudžiamoji atsakomybė už sukčiavimą numatyta BK 182 straipsnyje. Kaip ir visi Lietuvos BK XXVIII skyriaus nusikalstamos veikos, sukčiavimu yra kėsinamasi į visų rūšių ir formų nuosavybę. Tačiau pritartina nuomonei, kad baudžiamojoje teisėje visų turtinių nusikaltimų objekto ribojimas terminu „nuosavybė“ netikslingas, o baudžiamosios teisinės apsaugos reikalauja turtiniai santykiai plačiąja prasme⁹. Tai lemia ir nusikalstamos veikos dalyko ypatumai, t. y. baudžiamoji atsakomybė už sukčiavimą atsiranda ne tik tada, kai yra įgyjamas svetimas turtas, tačiau ir turtinė teisė arba siekiama išvengti ar panaikinti turtinę prievolę. Todėl šia nusikalstama veika yra kėsinamasi tiek į nuosavybės teisinius santykius, tiek ir kitus daiktinius ar prievolinius teisinius santykius.

Sukčiavimo *dalykas* plačiąja prasme yra svetimas turtas. Šiuo atveju turtu reikėtų pripažinti ne tik materialų turtą, pavyzdžiui, (ne) kilnojamuosius daiktus, pinigus, tačiau ir turtines teises, kuriomis pripažintinos ir prievolinės teisės¹⁰. Nors pastarojo pobūdžio turtas tiesiogiai neturi materialinės išraiškos, tačiau jį naudojant bei juo disponuojant, pavyzdžiui, pateikiant reikalavimo teisę patvirtinantį dokumentą, yra gaunama tam tikro dydžio ekonominė nauda. Svetimu turtu reikėtų pripažinti tokį turtą, kuris jo įgijimo metu priklauso ne kaltininkui, o kitam asmeniui. Taigi kaltininkas turi būti pripažįstamas kalto padaręs sukčiavimą, jeigu jis įgijo kitam asmeniui nuosavybės, patikėjimo, valdymo ar kitokio pobūdžio teise priklausantį turtą. Pažymėtina, kad nuo šios nusikalstamos veikos dalyko specifiškumo ir vertės priklauso kaltininko veikos kvalifikavimas. Kvalifikuojančią sukčiavimo sudėtį lemia, pavyzdžiui,

---

⁸ Fedosiuk O. Nuosavybė ir turtas civiliniame ir baudžiamajame kodeksuose. *Jurisprudencija*, 2002, T. 28 (20). P. 86.

¹⁰ Plačiau apie turtines teises ir prievolines teises žiūrėti: *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. – Vilnius: Justitia, 2001. P. 234 – 235.

didelės vertės svetimo turto ar turtinės teisės arba didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčias vertybių įgijimas apgaule (BK 182 str. 2 d.).

Šios nusikalstamos veikos objektyviąją pusę apibūdina veika, jos padarymo būdas, tam tikrais atvejais padariniai ir priežastinis ryšys. Sukčiavimas pasireiškia tam tikromis alternatyviomis veikomis: 1) svetimo turto įgijimu; 2) svetimos turtinės teisės įgijimu; 3) turtinės prievolės išvengimu; 4) turtinės prievolės panaikinimu. Svetimo turto įgijimas vertintinas kaip aktyvūs kaltininko veiksmai, kai, jam panaudojus apgaulę, užvaldomas svetimas turtas. Neteisėtas svetimos turtinės teisės įgijimas pasireiškia kaip praturtėjimo būdas, kai apgaule asmuo yra įtraukiamas į nenaudingą jam turtinį sandorį, kurio metu dokumentiškai patvirtinamas tam tikras juridinis faktas¹¹. Taigi pastaruoju atveju kaltininkas paprastai gauna tam tikro pobūdžio dokumentus, kuriuose yra įtvirtinta teisė gauti ir naudoti svetimą turtą bei juo disponuoti. Turtinės prievolės išvengimu laikytini sąmoningi kaltininko veiksmai, dėl kurių nukentėjusiojo turima turtinė teisė, atitinkanti kaltininko ar trečiojo asmens turtinę prievolę, neįgyvendinama, o nukentėjusiojo (kreditoriaus) teisių gynimas dėl objektyvių priešasčių negalimas ar labai kompliktuotas¹². Turtinės prievolės panaikinimas vertintinas kaip kaltininko veika, kurios metu asmuo, panaudodamas apgaulę, panaikina jam jau esančią prievolę.

Būtinis šios nusikalstamos veikos sudėties požymis yra veikos padarymo būdas, tai yra kaltininkas vieną iš alternatyvių veikų turi būti padaręs panaudojus apgaulę. Pritartina E. Sinkevičiaus nuomonei, kad apgaulė apibrėžtina kaip tyčinis kaltininkui iš anksto žinomos objektyvios tiesos, siekiant suklaidinti nukentėjusįjį, iškreipimas, pateikiant tikrovės neatitinkančius faktus arba juos nutylint, jeigu kaltininkas turėjo teisinę pareigą apie šiuos faktus pranešti¹³. Kita vertus, atsižvelgus į sukčiavimo objekto ir dalyko ypatumus, apibūdinant apgaulę negalima apsiriboti vien tik klaidinančiu poveikiu nukentėjusiojo psichikai, bet būtina apimti ir fiktyvaus ar dirbtinio nemokumo ar kitos fiktyvios teisinės padėties sukūrimą, tokiu būdu sudarant prielaidas, pavyzdžiui, išvengti turtinės prievolės¹⁴. Be to pažymėtina, kad apgaulė sukčiaujant turi būti esminė, tai yra suklaidinimas turi turėti lemiamą įtaką asmens apsisprendimui dėl turto perdavimo kitam asmeniui. Jei asmens suklaidinimas neturėjo

---

¹¹ Fedosiuk O. Turtinė nauda kaip nusikalstamos veikos dalykas: sisteminė normų analizė. *Jurisprudencija*, T. 60 (52), 2004. P. 90.

¹² Sinkevičius E. *Neteisėtas banko kredito gavimas arba panaudojimas ir jų kvalifikavimas*. Vilnius, 2002. P. 82.

¹³ Ten pat. P. 53.

¹⁴ Fedosiuk O. Baudžiamosios ir civilinės atsakomybės takoskyra turtinių prievolių išvengimo bylose. *Jurisprudencija*. 2006. T. 7(85). P. 76.

lemiamos įtakos asmens apsisprendimui perduoti turtą, tokia apgaulė nedaro veikos sukčiavimo nusikaltimu¹⁵.

Sukčiavimas pasireiškia svarbiausiu ir pagrindiniu nusikalstamos veikos padarymo būdu - apgaule, kurios tikslas – suklaidinti teisėtą turto valdytoją ar turto savininką, kurio žinioje ir yra tas turtas, kad apgaulinėjamas asmuo, vedamas suklydimu, savo laisva valia perleistų turtą arba turtinę teisę, klaidingai manydamas, kad sukčiautojas turi teisę gauti tą turtą. Apgaulė – tai sąmoningas pranešimas melagingų, tikrovės neatitinkančių faktų apie tam tikras aplinkybes arba tų faktų ir aplinkybių nuslėpimas, padaromas įvairiais būdais ir priemonėmis. Baudžiamajai apgaulėi konstatuoti reikalingi požymiai: objektyviosios tiesos iškreipimas; tikslas – suklaidinti nukentėjusįjį (sąlygoti nukentėjusiojo klaidą); tyčia, tai yra kaltininko suvokimas, jog jis sąmoningai pateikia objektyviosios tikrovės neatitinkančią informaciją.¹⁶ Apgaulės panaudojimas gali pasireikšti įvairiomis formomis, tai yra žodžiu, raštu, konkludentiniais veiksmais. Todėl neretai siekiant padaryti sukčiavimą yra padaromos kitos nusikalstamos veikos. Pavyzdžiui, jeigu kaltininkas pats suklastojo oficialų dokumentą ir, jį pateikęs kaip apgaulės priemonę, užvaldė svetimą turtą, tai jo veika kvalifikuotina kaip sukčiavimo ir dokumento klastojimo sutaptis¹⁷. Jeigu kaltininkas pagamino netikrus pinigus (elektroninio mokėjimo instrumentą) ir jų pagrindu įgijo svetimo turto, tai kaltininko veika bus kvalifikuojama kaip 182 straipsnio ir 213 straipsnio (214 ir 215 straipsnių) sutaptis. Taigi asmens veiką pripažįstant sukčiavimu neretai yra reikšminga įvertinti ir kitus asmens veiksmus.

Pasak A. Drakšienės, apgaulė taip pat gali būti aktyvi ir pasyvi. Aktyvi apgaulė - tai sąmoningas aplinkybių ar faktų, susijusių su praeitimi ar dabartimi, iškraipymas. Vokietijos BK melagingų faktų pateikimas kaip tikrų yra išskirtas į savarankišką sukčiavimo būdą. Pagal Lietuvos Respublikos BK, melagingų faktų pateikimas kaip tikrų yra aktyvi apgaulė. Tikrų faktų nepateikimas (tikrų aplinkybių nutylėjimas ir nepranešimas) – pasyvi apgaulė. Apgaulė taip pat yra prekių ar pinigų sukeitimas, falsifikatų pardavimas, kapitalo pritraukimas žadant

---

¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. spalio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-519/2006. Prieiga per internetą: < http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=30342 > [žiūrėta 2010 01 10].

¹⁶ Abramavičius A. ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras [kn.] II: Specialioji dalis: (99-212str.)-Vilnius. Registrų centras. 2009. P. 334.

¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 8 „Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose (BK 274 str. ir 275 str.)“. // *Teismų praktika*. 1998, Nr.10, 17 punktą.

mokėti dideles palūkanas, išleidimas į rinką niekuo nepadengtų vertybinių popierių ir pan.¹⁸ Vadinasi, apgaulė gali būti aktyvi ir pasyvi (pasyvi apgaulė-žinių ir tam tikrų faktų nutylėjimas dabartinėje teisės teorijoje traktuojamas kaip sukčiavimas), taip pat apgaulė gali pasireikšti tiek veikimu, tiek ir neveikimu. Apgaulė pasireiškia turto savininko ar valdytojo arba asmens, kurio žinioje yra turtas, suklaudinimu pateikiant suklastotus dokumentus, pranešant neteisingus duomenis, nutylint esmines savininko apsisprendimui dėl turto ar teisės į turtą perleidimo aplinkybes ir pan. Turto užvaldymas arba teisės į turtą įgijimas piktnaudžiaujant pasitikėjimu yra viena iš apgaulės formų.¹⁹ Šioje vietoje tikslinga paminėti atvejį, kai turto pasisavinimas (taip pat ir turto iššvaistymas) nebuvo atskirtas nuo sukčiavimo, kadangi netinkamai buvo suformuluota veika. Juk pagrindinis atskyrimo kriterijus – apgaulės buvimas kaltininko veiksmuose darant nusikalstamą veiką. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pakeitė Panevėžio m. apylinkės teismo ir Panevėžio apygardos teismo sprendimus baudžiamojoje byloje, kurioje S. buvo nuteista pagal 1961 m. BK 275 straipsnio 3 dalį už tai, kad, dirbdama AB „Panevėžio maistas“ rinkodaros – prekybos skyriaus ekonomiste, pasinaudodama pagrobtais kasos pajamų orderiais, užvaldė jau patikėtą AB „Panevėžio maistas“ turtą stambiu mastu – 159 548, 38 Lt. grynujų pinigų, kuriais UAB „Libum“ atsiskaitė už pristatytą produkciją. Nuteistosios veika pagrįstai perkvalifikuota į 1961 m. BK 274 straipsnio 3 dalį kaip sukčiavimas motyvuojant tuo, kad S. pagal užimamas pareigas neturėjo teisės naudoti griežtos atskaitomybės dokumentų blankų ir priiminėti grynuosius pinigus iš užsakovų. Teismas padarė išvadą, kad nuteistosios pasisavinti gryniesi pinigai nebuvo jai patikėtas turtas nei dėl užimamų pareigų, nei remiantis specialiais pavedimais ar sutartimis, o tai būtų suteikę jai teisiškai apibrėžtus įgalinimus šiam turtui. Gryniesi pinigai buvo užvaldyti apgaule, t.y. suklaidinus UAB „Libum“ darbuotojus, kad ji turi teisę priimti grynuosius pinigus ir tam panaudoti griežtos atskaitomybės dokumentų blankus.²⁰

Sukčiavimas užvaldant svetimą turtą laikomas baigtu, kai turto savininkas ar valdytojas arba asmuo, kurio žinioje yra turtas, perleidžia jį kaltininkui, o šis turi realią

---

¹⁸ Drakšienė A., Stauskienė E. Nusikaltimai nuosavybei Lietuvos ir kitų šalių baudžiamuosiuose įstatymuose. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. 1998. P 60.

¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998-12-22 nutarimas Nr. 8 „Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose (BK 274 ir 275 straipsniai)“, Teismų praktika. Nr.8. 1999.

²⁰ Panevėžio apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-439-99.

galimybę juo naudotis ar disponuoti. Sukčiavimas įgyjant teisę į svetimą turtą laikomas baigtu, kai kaltininkas įsigyja dokumentus (paveldėjimo teisės liudijimą, įgaliojimą ir pan.), suteikiančius teisę į turtą, nepriklausomai nuo to, ar kaltininkas realizavo šią teisę, ar ne.²¹ Todėl laikytina, kad pastaroji veika yra formalus pobūdžio. Realios turtinės žalos padarymas atsispindi daugumoje sukčiavimo bylų. Pavyzdžiui, Plungės rajono apylinkės prokuratūroje buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas, kai kaltininkas, viešai įsteigęs įmonę, skelbiasi padėdas įsidarbinti užsienio valstybėse. Tačiau realios įdarbinimo veiklos nevykdė, o įmonė buvo panaudota tik kaip apgaulės priemonė pinigams gauti. Kaltininkas panaudodamas apgaulę, suklaidino nukentėjusiuosius, pažadėdamas jiems už atitinkamą mokestį įdarbinti užsienyje, nors šio pažado net neketino tesėti. Buvo pasirašoma konsultavimo paslaugų sutartis, pagal kurią pažadama suorganizuoti asmenų nuvežimą, apgyvendinimą ir įdarbinimą užsienyje. Kaltininkas, gavęs pinigus, už juos asmenų užsienyje neįdarbino ir gautų avansu pinigų negrąžino, tai yra neatliko jokių veiksmų, kad asmenys legaliai įsidarbintų užsienyje. Tokiu būdu asmuo buvo įtariamasis sukčiavimu pagal BK 182 str. 1 dalį.²²

Sukčiavimo subjektu gali būti: 1) 16 metų pakaltinamas (ribotai pakaltinamas) fizinis asmuo. Paminėti kriterijai – pakaltinamumas ir amžius turi reikšmės asmenį traukiant baudžiamojon atsakomybėn; 2) juridinis asmuo - jeigu šią nusikalstamą veiką juridinio asmens naudai arba interesais padarė fizinis asmuo, veikęs individualiai ar juridinio asmens vardu, kuris, eidamas vadovaujančias pareigas juridiniame asmenyje, turėjo teisę atstovauti juridiniam asmeniui arba priimti sprendimus juridinio asmens vardu, arba kontroliuoti juridinio asmens veiklą, taip pat, kai ją juridinio asmens naudai padarė jo darbuotojas ar įgaliotas atstovas dėl nepakankamos nurodyto asmens priežiūros arba kontrolės (BK 20 str. 182 str. 5 d.). Taip pat pabrėžtina, kad kaltininkų, veikiančių organizuotoje grupėje, padarytas sukčiavimas kvalifikuojamas pagal BK 182 straipsnio 2 dalį.

---

²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998-12-22 nutarimas Nr. 8 „Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose (BK 274 ir 275 straipsniai)“, Teismų praktika. Nr.8. 1999.

²² Plungės rajono apylinkės prokuratūros baudžiamosios bylos Nr. 78-2-00013-10 ir Nr.53-1-00224-10.

Sukčiavimas gali būti padaromas tik esant kaltininko tiesioginei tyčiai²³. Apgaule įgydamas savo ar kitų naudai svetimą turtą, išvengdamas ar panaikindamas turtinę prievolę, kaltininkas suvokia, kad veikia prieš savininko (valdytojo) tikrąją valią, numato nusikalstamos veikos padarinius ir jų nori. Apgaule įgydamas savo ar kitų naudai svetimą turtinę teisę, kaltininkas turi suvokti pavojingą šios nusikalstamos veikos pobūdį ir norėti taip veikti.

Motyvai ir tikslai, kuriais vadovavosi kaltininkas, padarydamas sukčiavimą, nusikalstamos veikos sudėčiai apibūdinti reikšmės neturi. Kita vertus, BK 182 straipsnio 1 dalies dispozicijoje yra nurodyta, kad kaltininkas traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, jeigu jis savo ar kitų naudai padaro vieną iš aptartų alternatyvių veikų. Taigi, šiuo atveju galima įžvelgti kaltininko veiksmuose pasireiškiančius tam tikro pobūdžio savanaudiškus tikslus.

Rusijos Federacijos baudžiamojo kodekso (toliau – Rusijos BK)²⁴ 159 straipsnyje įtvirtinta, kad sukčiavimu pripažįstama ne tik svetimo turto ar turtinės teisės įgijimas apgaule, bet ir piktnaudžiaujant pasitikėjimu. Be to, įdomu pastebėti, kad Rusijos BK 159 straipsnio 3 dalyje kriminalizuotas valstybės tarnautojo sukčiavimas kaip speciali šio subjekto piktnaudžiavimo forma. Pažymėtina, kad kai kurių užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose be sukčiavimo, numatyto kaip ir Lietuvos BK, yra išskiriamos tam tikros sukčiavimo rūšys. Pavyzdžiui, Vokietijos Federacijos baudžiamojo kodekso²⁵ 22 skyriuje „Sukčiavimas ir piktnaudžiavimas pasitikėjimu“ 263a § reglamentuotas kompiuterinis sukčiavimas, 264 § – sukčiavimas dotacijomis, subsidijomis, 265 § – draudiminis sukčiavimas ir kt. Šiuo atveju Vokietijos įstatymų leidėjo pagrindinis tikslas, matyt, buvo diferencijuoti baudžiamąją atsakomybę už atskiras sukčiavimo rūšis. Panaši tendencija yra ir Estijos bei Latvijos Respublikų baudžiamuosiuose kodeksuose²⁶.

Apibendrinus, viską kas buvo išdėstyta, teigtina, jog sukčiavimo, kaip nusikalstamos veikos, numatytos BK 182 straipsnyje, sudėties elementų, jų požymių, kvalifikuojančių

---

²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 8 „Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose (BK 274 str. ir 275 str.)“. Teismų praktika, 1998, Nr.10, 12 punktas.

²⁴ Rusijos Federacijos baudžiamasis kodeksas. Prieiga per internetą: <http://www.consultant.ru/popular/ukrf/10_30.html#p2087>. [žiūrėta 2010 01 10].

²⁵ Vokietijos Federacijos baudžiamasis kodeksas. Prieiga per internetą: <<http://www.iuscomp.org/gla/statutes/StGB.htm>>. [žiūrėta 2010 01 20].

²⁶ Latvijos Respublikos BK 177, 177¹ ir 178 straipsniai. Prieiga per internetą: <<http://www.legislativeonline.org/download/action/download/id/1683/file/4b5d86c3826746957aa400893abc.htm/preview>>. [žiūrėta 2010 02 01]. Estijos Respublikos BK 209 – 213 straipsniai. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1280/file/4d16963509db70c09d23e52cb8df.htm/preview>>. [žiūrėta 2010 02 01].

požymių žinojimas leidžia pareigūnams efektyviau spręsti įrodinėjimo uždavinius, įrodinėjimo dalyko ir ribų klausimus, tinkamai kvalifikuoti ir vertinti šią nusikalstamą veiką.

1.2. Kriminalistinė sukčiavimo charakteristika

Kriminalistikos teorijoje nėra bendros nuomonės apibrėžiant kriminalistinės nusikalstamos veikos charakteristikos sąvoką. R. Belkinas lakoniškai pažymi, kad tai yra abstrakti mokslinė sąvoka, mokslinės konkrečios nusikalstamos veiklos rūšies analizės rezultatas, tipinių bruožų bei ypatumų apibendrinimas²⁷. Pasak P. Kuconio, kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką reikėtų suprasti kaip duomenų (informacijos) apie nusikalstamos veiklos elementus ir jų kriminalistiškai svarbius požymius sistemą²⁸. S. Kuklianskis ir S. Matulienė kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką apibūdina kaip visumą (sistemą) kriminalistiškai svarbių savybių, atskleidžiančių nusikaltimo padarymo procesą ir jo dėsningumą²⁹. N. Jablokovo nuomone, kriminalistinė charakteristika – tai rūšies, grupės ir atskiro nusikaltimo kriminalistiniu požiūriu reikšmingų požymių, pasireiškiančių per būdo, mechanizmo, aplinkos ypatybes, aprašymo sistema, sudaranti vaizdą apie nusikaltimą, subjekto asmenybę ir kitas aplinkybes, kurios paskirtis – užtikrinti sėkmingą nusikaltimų atskleidimo, tyrimo ir prevencijos uždavinių sprendimą³⁰. Pritartina N. Jablokovo nuomonei, nes kriminalistinė nusikalstamų veikų charakteristika siekiama ne tik teoriškai tyrinėti kriminalistiniu požiūriu reikšmingus nusikalstamos veikos požymius, ryšius tarp jų, mokslinės analizės pagrindu daryti tam tikrus apibendrinimus, tačiau, pasinaudojus gautais mokslinės veiklos rezultatais, padėti siekti ir kitų tikslų, pavyzdžiui, siūlyti rekomendacijas siekiant efektyviau atskleisti, tirti nusikalstamas veikas, spręsti nusikalstamų veikų prevencijos uždavinius.

Todėl siūlytinas toks sukčiavimo kriminalistinės charakteristikos apibrėžimas: tai kriminalistiniu požiūriu reikšmingų sukčiavimo požymių, pasireiškiančių per būdo,

---

²⁷ Белкин, Р. С. *Криминалистика (Краткая энциклопедия)*. Москва, 1993. С. 39

²⁸ Kuconis P. Nusikaltimų finansams, tiriamų suminio proceso tvarka, kriminalistinė charakteristika ir įrodinėtinos aplinkybės. *Kriminalistikos ir teismo ekspertizės problemos. Mokslo darbų rinkinys*. Vilnius: 1996, P. 24.

²⁹ Kuklianskis S., Matulienė S. Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos samprata. *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 29 (21), P. 50.

³⁰ *Криминалистика*// Под. ред. Н. П. Яблокова. Москва, 1990. С. 324.

mechanizmo, aplinkos ypatybes, aprašymo sistema, sudaranti vaizdą apie sukčiavimą, jo subjektą ir kitas aplinkybes, kurios paskirtis – užtikrinti efektyvų sukčiavimo atskleidimo, tyrimo ir prevencijos uždavinių sprendimą.

Kiekvienos nusikalstamos veikos kriminalistinei charakteristikai yra būdingi tam tikri kriminalistinės charakteristikos elementai – kriminalistiniu požiūriu reikšmingi duomenys, apibūdinantys tam tikrą nusikalstamų veikų rūšį pagal tam tikrą kriterijų. Kriminalistikos literatūroje nėra vieningai sutariama, kokie elementai turėtų sudaryti kriminalistinę nusikalstamos veikos charakteristiką. Tačiau pastebėtina tendencija, kad dalis kriminalistikos mokslo atstovų ją sieja su nusikalstamos veikos sudėties elementais. Pavyzdžiui, S. Kuklianskis ir S. Matulienė nurodo, kad kriminalistinės charakteristikos struktūra yra išvedama iš nusikaltimo sudėties ir transformuojama kriminalistiniu aspektu, t. y. nusikaltimo subjektas → asmuo, padaręs pavojingą veiką; subjektyvioji nusikaltimo pusė → nusikaltimo situacija, nusikaltimo objektas → pasikėsینimo dalykas, nukentėjęs nuo nusikaltimo ir objektyvioji nusikaltimo pusė → nusikaltimo būdas³¹. N. Jablokovas nurodo, kad visiems turiniams nusikaltimams būdingi tokie kriminalistinės charakteristikos elementai: duomenys apie dalyką, būdą, mechanizmą, aplinką, subjektą (nusikaltėlį ir jų grupes)³².

Kriminalistinės literatūros apibendrinimas ir praktinės medžiagos analizė leidžia daryti išvadą, kad pagrindiniai kriminalistinės sukčiavimo charakteristikos elementai yra:

- 1) duomenys apie sukčiavimo dalyką;
- 2) duomenys apie sukčiavimo būdą;
- 3) duomenys apie sukčiavimo aplinką
- 4) duomenys apie sukčiavimo subjektą (nusikaltėlį);
- 5) duomenys apie nukentėjusiojo asmenybę.

Kriminalistiniu požiūriu sukčiavimo dalykas yra objekto, į kurį kėsınamasi, apraiška. Pasak S. Kuklianskio ir S. Matulienės pasikėsınimo dalykas lemia veiksmus, kuriuos reikia atlikti norint įgyvendinti nusikaltimo kėsłus. Nuo pasikėsınimo dalyko daug priklauso nusikaltimo mechanizmas, jo pobūdis³³. Siekiant apibrėžti sukčiavimo dalyką būtina atsižvelgti

---

³¹ Kuklianskis S. Matulienė S. Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos samprata. *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 29 (21), P. 50.

Beveik analogiškas skirstymas pateiktas ir kai kurių rusų kriminalistikos mokslininkų. Plačiau žiūrėti: Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Россинская Е. Р. *Криминалистика*. Москва, 2000, С. 743.

³² *Криминалистика*// Под. ред. Н. П. Яблокова. Москва, 2005, С. 624.

³³ Kuklianskis S. Matulienė S. Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos samprata. *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 29 (21), P. 55.

į anksčiau aptartą BK 182 straipsnyje įtvirtintą reglamentavimą, kuriame numatyta, kad baudžiamoji atsakomybė atsiranda už apgaulę įgytą svetimą turtą ar turtinę teisę, išvengtą ar panaikintą turtinę prievolę. Taigi pačia bendriausia prasme šios nusikalstamos veikos dalyku yra svetimas turtas, kuris gali būti išreiškiamas įvairiomis formomis, tai yra pinigais, kilnojamaisiais (nekilnojamaisiais) daiktais, kitokiomis materialinėmis vertybėmis (pavyzdžiui, aukso dirbiniais), arba teisės į jį patvirtinantys dokumentai. Neretai sukčiavimo dalyku tampa ne tik privatiems asmenims, bet ir valstybei priklausantis turtas, pavyzdžiui, suklastojant finansinę atskaitomybę patvirtinančius dokumentus ir taip išvengiant apskritai sumokėti valstybei mokesčius arba tam tikrą jų dalį arba neteisėtai susigrąžinant mokesčius.³⁴

Kriminalistiniu požiūriu nusikaltimo (nusikalstamos veikos) būdas – tai veiksmų, kuriais rengiamasi padaryti nusikaltimą, kuriais nusikaltimas daromas ir slepiamas, sistema. Sukčiavimo būdu pripažintini ne tik sukčiavimo darymo būdas, t. y. apgaulė savo ar kitų naudai svetimo turto ar turtinės teisės įgijimas, turtinės prievolės panaikinimas ar jos išvengimas, tačiau neretai ir tam tikri parengiamieji veiksmai: sukčiavimo mechanizmo sumanymas, ryšių su aukomis užmezgimas, dokumentų klastojimas, bendrininkų telkimas ir pan.

Visų pirma nusikalstamos veikos subjektas pasirenka sukčiavimo būdą. Sukčiavimo būdai gali būti labai įvairūs, pavyzdžiui, pinigai pasisavinami panaudojant suklastotus dokumentus³⁵; sąmoningas įvairių kredito formų negrąžinimas³⁶; sukčiavimas telefonu³⁷; „draudiminis“ sukčiavimas³⁸; „kompiuterinis“ sukčiavimas³⁹; sukčiavimai, panaudojant svetimas elektronines mokėjimo korteles⁴⁰ ir pan. Kartais nusikalstamos veikos subjektas pasirenka sukčiavimo būdą, atsižvelgdamas į visuomenėje tuo metu esančias aplinkybes pavyzdžiui, pasinaudojant įstatymų numatytais spragomis siekiant įgyti teisę į didesnę išmoką. Taigi pasirinkus sukčiavimo būdą, paprastai pradama planuoti, modeliuoti būsimus

---

³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-241/2008. Klaipėdos apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 07-1-362-01.

³⁵ Klaipėdos apygardos teismo baudžiamoji byla Nr.1-28-106-08 ir Nr.78-2-009-00.

³⁶ Klaipėdos apygardos teismo baudžiamoji byla Nr.30-1-1799-03.

³⁷ Plungės rajono apylinkės teismo baudžiamosios bylos Nr.1A-175-361-10, Nr.1-190-363-09, Nr.78-1-00730-09.

³⁸ Klaipėdos apygardos teismo baudžiamoji byla Nr.10-1-2247-98.

³⁹ Plungės rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1-00546-08.

⁴⁰ Plungės rajono apylinkės teismo baudžiamosios bylos Nr.1-53-363-10, Nr.1-58-363-09.

veiksmus. Dažnai yra kruopščiai apgalvojamas kiekvienas nusikaltėlio būsimas žingsnis. Palaipsniui yra įsigyjamos nusikalstamos veikos darymo priemonės ir įrankiai, verbuojami kiti bendrininkai. Jeigu nuspręsta sukčiauti tam tikroje specifinėje srityje, gali būti pasitelkiami tų sričių specialistai, pavyzdžiui, „kompiuteriniame“ sukčiavime pasitelkiami informacinių technologijų specialistai, azartinių lošimų vietose bandoma užmegzti kontaktus su jų darbuotojais.

Sukčiavimo darymo būdas išsiskiria tuo, kad veika padaroma panaudojus apgaulę. Apgaulės pobūdis priklauso nuo to, kokioje veiklos srityje panaudojama apgaulė. Pavyzdžiui, sukčiavimo investicijų srityje atveju nusikaltėlis siūlė investuoti į jo siūlomą tam tikrą nerizikingos įmonės, kuri iš tikrųjų yra prie bankroto ribos, akcijas; sukčiavimo prekių pristatymo srityje nusikaltėlis, gavęs užsakymą ir siekdamas pasisavinti perduotus pinigus, sąmoningai neįvykdo užsakymo ar netinkamai jį įvykdo⁴¹.

Literatūroje yra nurodoma, kad sukčiavimo parengiamieji veiksmai priklauso nuo asmenų, kurių atžvilgių taikoma apgaulė, rato. Neapibrėžtam asmenų ratui parengiamieji veiksmai atliekami paprastai tokia schema: sudaromos sukčiavimui būtinos sąlygos – sukčiavimo objekto paieška ir informacijos rinkimas – konkrečių sukčiavimo priemonių ir būdų parinkimas. Konkrečių asmenų atžvilgiu atliekami tokie veiksmai: išsiaiškinama reikšminga informacija apie sukčiavimo objektą – pasirenkami sukčiavimo būdai ir priemonės – sudaromos būtinos sąlygos⁴².

Sukčiavimo darymo metu apgaulė pasireiškia įvairiomis formomis – aktyvia, pasyvia, konkliudentiniais veiksmais. Esant aktyviai apgaucei, melagingi duomenys apie tam tikras aplinkybes, kuriomis pasinaudodamas nusikaltėlis siekia įgyti kito asmens svetimą turtą, ne tik pateikiami, bet dažnai ir patvirtinami veiksmais, dėl kurių visumos suklaidintas asmuo perduoda savo turtą kitam asmeniui. Kitaip sakant nusikaltėlis savo elgesiu, veiksmais ir kalba įtikina nukentėjusį apie tam tikrų aplinkybių buvimą. Pavyzdžiui, nusikaltėlis ne tik prisistato kito asmens vardu ir pavarde, bet ir pateikia tai patvirtinančius suklastotus dokumentus⁴³. Taigi tarp šių asmenų užsimezga psichologinis kontaktas. Tačiau siekiant padaryti sukčiavimą

---

⁴¹ Альбрехт У., Дж. Венц, Уильямс Т. Мошенничество. Луч света на темные стороны бизнеса. С-П. 1996. С.21-23.

⁴² Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Россинская Е. Р. Криминалистика. Москва, 2000, С. 760.

⁴³ Klaipėdos apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 30-1-425-00.

psichologinis kontaktas nevisada yra būtinas. Pavyzdžiui, nusikaltėlis, pagrobęs kito asmens elektroninio mokėjimo instrumentą ir juo pasinaudojęs, išsigrynina pinigus iš bankomato.

Sukčiavimas gali pasireikšti ir konkliudentiniais veiksmais. Tokiais veiksmais laikytini: pasinaudojimas kitų asmenų, pareigūnų, įgaliotų nešioti apranga (pavyzdžiui, kaltininkas, apsirengęs policininko uniforma ir suklaidinęs kitą asmenį, patenka prie svetimo turto; naudojimas kaltininko „patobulintais“ prietaisais ir įrenginiais; pasinaudojimas įvairių daiktų išorinio vaizdo ir formos pakeitimais, kuriais siekiama panašumo į tikruosius daiktus (pavyzdžiui, netikrų pinigų pagaminimas)⁴⁴.

Dažnai nusikaltėliai nepraneša apie aplinkybes, turinčias didelės reikšmės tam tikros situacijos vertinimui (pasyvus sukčiavimas). Toks modelis taikomas tada, kai siekiama, pavyzdžiui, gauti iš banko kreditą, tam tikrą valstybės paramą iš biudžeto.

Kitas svarbus kriminalistinės charakteristikos elementas yra duomenys apie nusikalstamos veikos subjektą. Šios nusikalstamos veikos subjektu gali būti pakaltinamas asmuo, nusikalstamos veikos padarymo metu yra sulaukęs 16 metų. Pagal BK 182 str. baudžiamojon atsakomybėn gali būti traukiamas ir juridinis asmuo, tačiau nesant praktinės medžiagos, kurioje būtų baudžiamojon atsakomybėn patrauktas nors vienas juridinis asmuo, apsiribota tik fizinio asmens ypatybių nagrinėjimu. Pastebėtina, kad paprastai nuo asmens dalykinių savybių, išsilavinimo priklauso, kokio pobūdžio sukčiavimą asmuo pasirenka. Asmenys, turintys vidurinį išsilavinimą, pasirenka pačius paprasčiausius sukčiavimo būdus, pavyzdžiui, telefoninį sukčiavimą, „draudiminį“⁴⁵. Asmenys, turintys patirtį tam tikroje specifinėje srityje, dažnai linkę daryti sunkesnio pobūdžio sukčiavimą, pavyzdžiui, siekiant neteisėtai susigrąžinti pridėtinės vertės mokestį kuriamos fiktyvios įmonės, klastojami dokumentai. Be to, literatūroje nurodoma, kad šios srities nusikaltėliai yra psichologiškai pastovesni nei kiti asmenys, optimistiškesni, labiau pasitikintys savimi, daug bendraujantys, geri psichologai⁴⁶.

Sąlygiškai galima išskirti dvi sukčiavimo subjektų grupes:

- 1) asmenys, kurie veikia vieni;
- 2) asmenys, kurie veikia grupėmis.

---

⁴⁴ *Криминалистика*// Под. ред. Н. П. Яблокова. Москва, 2005, С. 624.

⁴⁵ *Криминалистика*// Под. ред. Н. П. Яблокова. Москва, 2005, С. 625.

⁴⁶ У. Альбрехт, Дж. Венц, Т. Уильямс *Мошенничество. Луч света на темные стороны бизнеса*. С-П. 1996. С. 24.

Grupės nariai paprastai tarpusavyje pasiskirsto vaidmenimis, atlieka tam tikras užduotis, būtinas nusikalstamiems tikslams tinkamai realizuoti. Taip pat nusikalstamoms grupėms būdingas geras techninis ir materialinis aprūpinimas. Tokių grupės nariai paprastai užsiima sudėtingesnio pobūdžio sukčiavimu, apimančiu neapibrėžto asmens rato atžvilgiu. Siekiama kuo labiau paslėpti savo nusikalstamus pėdsakus.

Teorinės ir praktinės medžiagos analizė leidžia trumpai apibūdinti ir nukentėjusiojo asmenybę, jo bruožus. Sukčiavimo atvejais „auka“ dažniausiai būna pasenęs žmonės, vaikai. Paprastai tai yra patiklus žmogus arba žmogus, kuris nori lengvai gauti pelno, „Dievo dovanelės“. Neretai kontaktavimo tarp nukentėjusiojo ir nusikaltėlio būdas bei pobūdis leidžia kelti pagrįstas versijas dėl nusikaltėlio, jo asmenybės bruožų, išorės požymių, profesinių įgūdžių ir pan.

Nusikalstamos veikos aplinka – specifinis kriminalistinės charakteristikos elementas. Tiek A. Gorbatkov⁴⁷, tiek S. Matulienė⁴⁸ aplinką apibūdina kaip pačią terpę, kurioje yra padaroma nusikalstama veika. N. Jablokov⁴⁹ teigia, kad ištyrus aplinką ir joje paliktus pėdsakus, galima sužinoti, kokiomis sąlygomis padarytas nusikaltimas, kas buvo specialiai paruošta nusikaltimo padarymui, kaip buvo naudojama tam tikra aplinkos padėtis, kokia aplinkos dalis padėjo padaryti nusikaltimą, kas padėjo sukurti naudingą nusikaltimui padaryti aplinką. Aplinka apima ne tik duomenis apie nusikaltimo vietą bei laiką, bet ir daiktinius, erdvinius konstrukcinius, gamtinius klimatinčius, fizikinius cheminius, gamybinius buitinius, psichologinius elgesio faktorius, kurie turi įtakos nusikalstamos veikos padarymui, jos eigai⁵⁰.

Tiriant nusikalstamos veikos aplinką dažniausiai nustatoma:

- kokios aplinkos sąlygos buvo prieš padarant nusikalstamą veiką ir kaip jos pasikeitė įvykus nusikalstamai veikai;
- kas tiriamo įvykio aplinkoje buvo specialiai parengta nusikaltėlio, o kas nepriklausė nuo jo valios;
- kaip aplinkos sąlygas nusikaltėlis panaudojo savo tikslams;
- kokios aplinkos sąlygos padėjo padaryti nusikalstamą veiką ir kokios tam trukdė;
- kokios aplinkos sąlygos lėmė tam tikros nusikalstamos veikos būdo pasirinkimą;

---

⁴⁷ Gorbatkov, A. *Kontrabandos tyrimas: daktaro disertacija*. Vilnius, 2005, P. 40.

⁴⁸ Kažemikaitienė E., Matuleinė S. Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika – vienas iš kriminalistinės justicijos informacinės sistemos modelio kūrimo pagrindų Lietuvoje. *Jurisprudencija*, 2005, Nr. 65 (57), P. 48.

⁴⁹ *Криминалистика*// Под. ред. Н. П. Яблокова. Москва, 2005, С. 68-69.

⁵⁰ *Криминалистика*// Под. ред. Н. П. Яблокова. Москва, 1996, С. 52

- kas galėjo realiai pasinaudoti objektyviomis nusikalstamos veikos aplinkos sąlygomis ir pan.⁵¹

Darant sukčiavimą, tam tikrais atvejais turi reikšmės valstybėje esanti situacija. Pavyzdžiui, pasinaudojama priimtų įstatymų spragomis, galimybe gauti Europos Sąjungos teikiama parama. Literatūroje nurodoma, kad apgaulė, panaudojama prieš asmenis, paprastai dienos metu⁵². Tačiau taip pat pastebėtina, kad daryti tam tikrą sukčiavimo formą bandoma tam tikru paros metu. Pavyzdžiui, sukčiavimas telefonu neretai atliekamas vakare ar naktį siekiant sukelti netikėtumo efektą ir tokiu būdu lengviau suklaidinti asmenį. Siekiant apgauti konkretų asmenį, stengiamasi išvengti pašalinių asmenų dėmesio, todėl sukčiavimas daromas nukentėjusio asmens gyvenamojoje vietoje. Sukčiavimą atskirais atvejais lemia ir padarytos kitos nusikalstamos veikos. Pavyzdžiui, pavogus kito asmens piniginę ir radus joje mokėjimo kortelę, nusprendžiama pasisavinti joje esančius pinigus.

Taigi sukčiavimo kriminalistinės charakteristikos, jos elementų turinio, ryšių žinojimas padeda kelti tyrimo versijas, planuoti tyrimo eigą, laiku atlikti tyrimo veiksmus ir rinkti nusikaltimų tyrimui reikšmingus duomenis.

---

⁵¹ Gorbatkov, A. *Kontrabandos tyrimas: daktaro disertacija*. Vilnius, 2005. P. 42 – 43.

⁵² *Криминалистика*// Под ред. Н. П. Яблокова. Москва, 2005, С. 627.

2. Pirminio sukčiavimo tyrimo etapo pradžia ir planavimas

Nusikaltimo tyrimo organizavimas ir planavimas yra vieni iš aktualiausių klausimų ne tik teoriniu, bet ir praktiniu požiūriu. Tyrimo kokybė, efektyvumas ir ištyrimo terminai labai priklauso nuo to, kaip tyrėjas pradeda tyrimą, kaip planuoja ir organizuoja savo darbą. Tiriant nusikalstamas veikas pasitaiko nemažai trūkumų, nes neretai nusikaltimų tyrimas atliekamas paviršutiniškai, nevisada nustatomos reikšmingiausios bylos aplinkybės, neretai užvilkinamas ir pats tyrimas, nevisada iškeliamos visos galimos tiriamojo įvykio ir tam tikrų jo aplinkybių versijos. O būtent versijos yra laikomos vienu iš pagrindinių nusikaltimo tyrimo planavimo elementų ir sudaro loginį tyrimo pagrindą. Tačiau tuo versijų reikšmė neapsiriboja. Versijomis yra grindžiamas įrodymų rinkimas. Jomis paremtas ir bylos nagrinėjimas.⁵³

Todėl tiriant sukčiavimus labai svarbi yra tyrimo pradžia ir tyrimui reikšmės turinčių duomenų gavimas bei surinkimas.

2.1. Tyrimo pradžia ir duomenų, turinčių reikšmės sukčiavimo tyrimui, surinkimas

Ikiteisminis tyrimas dėl sukčiavimų pradedamas griežtai laikantis BPK 166 str. nuostatų, t.y. gavus nukentėjusio asmens skundą ar jo teisėto atstovo pareiškimą ar pranešimą apie nusikalstamą veiką arba jei prokuroras ar ikiteisminio tyrimo pareigūnas (toliau – pareigūnas) patys nustato nusikalstamos veikos požymius. Kiekvienas ikiteisminio tyrimo pradžios atvejis užregistruojamas Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro nustatyta tvarka. Vadovaujantis BPK 167 str., ikiteisminis tyrimas dėl nusikalstamų veikų, numatytų BK 182 str. 1 ir 3 dalyse, pradedamas tik tuo atveju, kai yra nukentėjusiojo skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas. Ikiteisminis tyrimas dėl sukčiavimo pagal BK 182 str. 1 d. gali būti pradedamas prokuroro reikalavimu. Respondentų apklausa parodė, kad prokuroro reikalavimu ikiteisminiai tyrimai dažniausiai pradedami dėl įvykdytų sukčiavimų įdarbinant Lietuvos piliečius užsienyje. Pažymėtina, kad tyrimai dėl sukčiavimo pradėti pagal BK 182 str. 2 d., kai apgaule savo ar kitų

---

⁵³ Barkauskas A. Kriminalistinės versijos. Mokomasis leidinys. Lietuvos teisės akademija. Vilnius. 2000.

naudai yra įgyjamas didelės vertės svetimas turtas ar turtinė teisė, išvengiama ar panaikinama didelės vertės turtinė prievolė, nukentėjusio asmens skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas ar pranešimas apie nusikalstamą veiką nebūtinai. Tokiu atveju ikiteisminis tyrimas gali būti pradedamas pagal faktą, t.y. nustčius nusikalstamos veikos požymius ir surašius tarnybinių pranešimą. Ikiteisminio tyrimo atlikimo vietą ir įstaigą, kuri atliks ikiteisminį tyrimą, nustato prokuroras, kuris vadovaujasi Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. rugpjūčio 11 d. įsakymu Nr. I-110“ Dėl rekomendacijų dėl ikiteisminio tyrimo pradžios ir jos registravimo tvarkos patvirtinimo“.⁵⁴ Apie pradėtą ikiteisminį tyrimą informuojamas pareiškėjas, o gautas skundas, pareiškimas, pranešimas apie nusikalstamą veiką ar tarnybinis pranešimas pagal 2005 m. lapkričio 30 d. Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymu Nr. 5-V-766 patvirtintas Policijos registruojamų įvykių registro (toliau – PRĮP) nuostatas⁵⁵ registruojamas įvykių apskaitos registre, kuriame kaupiami duomenys apie bet kokia forma gautą informaciją apie nusikalstamas veikas, kitus teisės pažeidimus ir įvykius, kurių tyrimą yra pavesta atlikti policijai.

Ikiteisminį tyrimą dėl sukčiavimo pradėjus ikiteisminio tyrimo įstaigoje, pareigūnas, kuriam yra pavesta atlikti ikiteisminį tyrimą, ne vėliau kaip per 24 val. apie tai raštu informuoja teritorinę prokuratūrą, o prokuroras, gavęs pranešimą, surašo pavedimą atlikti ikiteisminį tyrimą, kuriame nurodomas ištyrimo terminas, plano suderinimo ir tyrimo eigos aptarimo data.

Tais atvejais, kai ikiteisminį tyrimą pradeda prokuroras, vadovaujantis BPK 169 str. 2 d., prokuroras arba pats atlieka visus reikalingus ikiteisminio tyrimo veiksmus, arba tai padaryti paveda ikiteisminio tyrimo įstaigai. Atlikus respondentų apklausą nustatyta, kad dažniausiai ikiteisminius tyrimus dėl sukčiavimo pradeda ikiteisminio tyrimo pareigūnai, apie tai surašydami pranešimus prokuratūrai, o gavę prokuroro pavedimus, toliau atlieka tyrimus, kadangi ikiteisminio tyrimo pareigūnai, atliekantys ikiteisminį tyrimą, turi teisę atlikti visus BPK normose reglamentuotus proceso veiksmus, išskyrus tuos veiksmus, kurie įstatymo numatyti atlikti ikiteisminio tyrimo teisėjui ar prokurorui.

---

⁵⁴ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. rugpjūčio 11 d. įsakymu Nr. I-110 patvirtinta rekomendacija „dėl ikiteisminio tyrimo pradžios ir jos registravimo tvarkos“. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 94-3713.

⁵⁵ Policijos registruojamų įvykių registro nuostatai, patvirtinti 2005-11-30 Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymu Nr. 5-V-766.

Atliekant tyrimus dėl sukčiavimų, pasitaiko atvejų, kai pagal gautą skundą ar pareiškimą nepakanka duomenų iš karto nustatyti ar yra padaryta nusikalstama veika, ar ne. Tais atvejais gauta informacija registruojama įvykių apskaitos registre ir gautas skundas ar pareiškimas tikslinamas. Jei, tikslinant pareiškimą, nenustatomi nusikalstamos veikos požymiai, pareigūnas priima nutarimą atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą, kurį tvirtina ikiteisminio tyrimo įstaigos vadovas arba jo įgalioti asmenys. Nutarimo nuorašai yra išsiunčiami pareiškėjui ir teritorinei prokuratūrai.

Pradėjus ikiteisminį tyrimą dėl sukčiavimo, pareigūnai, atliekantys šiuos tyrimus, paprastai dirba dviem kryptimis, t.y. atlieka ikiteisminį tyrimą ir vykdo operatyvinę veiklą. Ikteisminis tyrimas atliekamas vadovaujantis BPK normomis ir Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro patvirtintomis rekomendacijos dėl ikiteisminio tyrimo pradžios ir jos registravimo tvarkos⁵⁶ ir rekomendacijomis dėl prokuroro veiklos organizuojant ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaujant⁵⁷, kadangi būtent šiuose teisės aktuose yra įtvirtintos ikiteisminio tyrimo pradžios, jo registravimo ir prokuroro veiklos organizuojant ikiteisminį tyrimą bei jam vadovaujant nuostatos.

Pareigūnai, vykdantys operatyvinę veiklą, vadovaujasi Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatyme (toliau – OVĮ)⁵⁸ numatytais normomis, o operatyvinę veiklą vykdant ikiteisminio tyrimo metu dar ir BPK normomis.

Vadovaujantis OVĮ 9 str. operatyviniai veiksmai atliekami iki pradedant ikiteisminį tyrimą, kai nusikalstamos veikos požymiai dar nėra nustatyti, bet iš operatyvinių šaltinių yra gauta informacijos apie rengiamą, daromą ar padarytą sukčiavimą. Atlikdami operatyvinį tyrimą, operatyvinės veiklos subjektai veda operatyvinio tyrimo bylas, kuriose fiksuojami ir kaupiami faktiniai duomenys apie rengiamą, daromą ar padarytą nusikalstamą veiką. Atskleidžiant šio pobūdžio nusikalstamas veikas galimas asmenų sulaikymas su įkalčiais rengiantis ar darant nusikalstamą veiką, jų sulaikymas vienu metu skirtingose vietose ir t.t.

---

⁵⁶Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. rugpjūčio 11 d. įsakymu Nr. I-110 patvirtinta rekomendacija „dėl ikiteisminio tyrimo pradžios ir jos registravimo tvarkos“. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 94-3713.

⁵⁷ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. sausio 9 d. įsakymu Nr. I-8 patvirtinta rekomendacija „dėl liudytojo apklausos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 80 straipsnio 1 punkte ir 82 straipsnio 3 dalyje“. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 72-2783.

⁵⁸ Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 65-2633.

Tokio pobūdžio operatyviniai veiksmai dažniausiai atliekami kai turima informacijos apie PVM grobstymą ir kėsiniamsi neteisėtomis priemonėmis ir apgaule užvaldyti valstybės biudžeto pajamas. Tokius operatyvinius veiksmus dažniausiai atlieka Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos (toliau – FNTT) operatyvinės veikos pareigūnai.

Savo darbe operatyvinių veikslių, kurie gali būti atliekami renkant pirminę informaciją apie galimą nusikalstamą veiką, neaptarinėsiu, kadangi atliekant ikiteisminius tyrimus sukčiavimo bylose procesiniai veiksmai gali būti atliekami tik vadovaujantis BPK. Tačiau būtina pažymėti, kad pradėjus ikiteisminį tyrimą operatyviniai veiksmai taip pat gali būti vykdomi, pvz. įtariamųjų paieška, elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolė, jos fiksavimas ir kaupimas.

Iki pradėdant tyrimą dėl sukčiavimo pareigūnas vadovaujasi Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymo⁵⁹ 6 str. nuostatomis, reglamentuojančiomis teisę gauti informaciją iš įstaigų, įmonių, organizacijų, pareigūnų bei piliečių. Todėl jis gali reikalauti pateikti daiktus ir dokumentus, galinčius turėti reikšmės tyrimui, priimti iš piliečių ir įmonių, įstaigų bei organizacijų pateikiamus „įrodymus“, gauti paaiškinimus, naudoti technines priemones atliekant operatyvinius veiksmus ir pan. Be to, nuo 2010 m. spalio 1 d. BPK padaryti pakeitimai leido pareigūnams atlikti iki pradėdant tyrimą dėl sukčiavimo ir kitus veiksmus, kurių iki tol atlikti nebuvo galima: įvykio vietos apžiūrą, įvykio liudytojų ir kai kurių kitų asmenų apklausas.

Jei prieš pradėdant ikiteisminį tyrimą buvo vykdoma operatyvinė veikla ir realizavus operatyvinio tyrimo bylą buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas, tai jau pačioje tyrimo pradžioje didelis dėmesys turi būti skiriamas duomenims, kurie buvo gauti iki pradėdant ikiteisminį tyrimą. Duomenys, kurie buvo gauti vadovaujantis OVĮ ir traktuojami kaip šaltiniai, pradėjus ikiteisminį tyrimą turi būti patikrinti BPK nustatyta tvarka. 2007 m. birželio 28 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus BPK normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismo praktikoje apžvalgoje konstatuota, kad *„esant duomenų rinkimo tvarkos pažeidimams, jei tokie duomenys kelia abejonių, duomenų patikimumui ir šių abejonių*

---

⁵⁹ Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 90-2777.

*nėra galimybės pašalinti atliekant kitus BPK numatytus veiksmus, įrodymais nepripažįstami. Tokia pati nuostata taikoma ir tais atvejais, kai nustatytas įstatymu garantuotų įtariamojo/kaltinamojo teisių pažeidimas, nesvarbu, kad įrodymų patikimumu neabejojama“.*⁶⁰

2008 m. kovo 31 d. Generalinės prokuratūros prokurorų veiklos, 2007 m. organizuojant PVM grobimų tyrimus, apžvalgoje⁶¹ prokurorai pastebėjo, kad įrodinėjimo problemų būdavo mažiau, kai prieš pradėdant ikiteisminį tyrimą buvo atliekami operatyviniai veiksmai, tokie kaip slaptas sekimas ar elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolė, tačiau atliekant šiuos veiksmus buvo pažeidžiamos BPK 20 str. 4 d. nuostatos, nustatančios, jog įrodymais gali būti tik teisėtais būdais gauti duomenys. Apžvelgiant PVM grobstymo ir kėsinosi neteisėtomis priemonėmis ir apgaule užvaldyti valstybės biudžeto pajamas tyrimą nustatyta, kad operatyviniai tyrimai truko ganėtinai ilgą laiką, nors jau pačioje jų pradžioje buvo nustatyti nusikalstamų veikų požymiai.

Analizuojant ikiteisminių tyrimų statistiką nustatyta, kad dažniausiai ikiteisminiai tyrimai dėl sukčiavimo pradėdami pagal nukentėjusio asmens skundą ar jo teisėto atstovo pareiškimą arba pranešimą apie nusikalstamą veiką. Tokiais atvejais greitas nusikalstamos veikos ištyrimas ir atskleidimas sunkiai įgyvendinamas, nes dažniausiai nėra nustatyti nusikalstamą veiką padarę asmenys. Todėl ikiteisminio tyrimo pradžioje atliekami pareigūnų procesiniai veiksmai priklauso nuo to, kokia yra pirminė informacija ir kokiais būdais ji gauta.

Pastaruoju metu ypač padaugėjo sukčiavimo atvejų, kurie padaromi elektroninėje erdvėje arba pasinaudojus telekomunikacijų paslaugų tiekėjų paslaugomis. Situacija, kai 2008 m. balandžio 7 d. Telšių apskrities vyriausiojo policijos komisariato Plungės rajono policijos komisariate (toliau – Telšių AVPK Plungės r. PK) buvo gautas nukentėjusiojo R.J. skundas dėl jo atžvilgiu įvykdyto sukčiavimo, pagal kurį pradėtas ikiteisminis tyrimas pagal BK 182 str. 1 d., yra vienas iš pavyzdžių apie padarytą nusikalstamą veiką elektroninėje erdvėje. *Gavus nukentėjusiojo skundą buvo nustatyta, kad R.J., radęs internetiniame portale www.autoplius.lt skelbimą apie parduodamą automobilį, paskambino pardavėjui nurodytu*

---

⁶⁰ 2007-06-28 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus apžvalga „Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje“. Publikuota: 2007 m. "Teismų praktika" Nr. 27.

⁶¹ 2008-03-31 Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros prokurorų veiklos 2007 m. organizuojant PVM grobimų tyrimus apžvalga. Prieiga per internetą : <www.prokuraturos.lt> [Žiūrėta 2010-03-22].

skelbime kontaktiniu telefonu ir aptarė pirkimo – pardavimo sąlygas. Tą pačią dieną R.J. už perkamą automobilį į pardavėjo nurodytą AB „Swedbank“ banko sąskaitą pervedė 1 000,00 litų avansą, tačiau sutartu laiku perkamas automobilis jam pristatytas nebuvo, dėl ko R.J. buvo padaryta 1000,00 litų turtinė žala. R.J. pabandžius susisiekti telefonu su pardavėju tai padaryti nepavyko, nes pardavėjo kontaktinis telefonas buvo išjungtas. Ikteisminio tyrimo pradžioje tyrimą atliekantis pareigūnas nedelsiant surinko duomenis apie asmenį, galimai įvykdžiusį šią nusikalstamą veiką, kuriam nukentėjusysis pervedė piniginių avansą. Šiuos duomenis pareigūnas gavo iš nukentėjusiojo R.J., kuris pateikė bankinį pavedimą ir iš AB „Swedbank“ banko. Buvo nustatyta, kad tai Latvijos piliečio E.U. vardu atidaryta bankinė sąskaita Lietuvoje, Vilniaus mieste, AB „Swedbank“ banke. Vadovaujantis BPK normomis skubiai buvo uždėtas areštas E.U. vardu AB „Swedbank“ banke esančiai sąskaitai, tikslu užtikrinti civilinį ieškinį. Surinkus duomenis apie asmenį, galimai įvykdžiusį nusikalstamą veiką, su teisinės pagalbos prašymu buvo kreiptasi į Latvijos Respublikos teisėsaugos institucijas, tikslu nustatyti ir sulaikyti E.U. Tikslu nustatyti kas internetiniame portale www.autoplius.lt patalpino skelbimą apie parduodamą automobilį, buvo nustatinėjamas IP adresas ir jo priklausomybė, tačiau asmens, patalpinusio skelbimą nustatyti nepavyko, nes skelbimas buvo patalpintas pasinaudojus internetinėje kavinėje teikiamomis interneto paslaugomis. Gavus atsakymą į teisinės pagalbos prašymą iš Latvijos Respublikos buvo gauta duomenų, kad nustatytas asmuo, kurio anketiniai duomenys sutapo su E.U., kurio vardu nukentėjusysis pervedė avansą už perkamą automobilį, t.y. buvo nustatyta jo gyvenamoji vieta Latvijos Respublikoje ir tai, kad 2007 metų rudenį šiam Latvijos piliečiui buvo pavogtas jo pasas. Iš Latvijos Respublikos Migracijos departamento buvo gautos E.U. dokumentų pasui gauti kopijos ir E.U. nuotrauka. Tyrimo eigoje nustatyta, kad atidarant E.U. vardu bankinę sąskaitą Lietuvoje AB „Swedbank“ banke buvo pateiktas suklastotas Latvijos piliečio E.U. pasas, t.y. šio piliečio pase buvo įklijuota kito asmens nuotrauka. Kadangi asmens, padariusio šią nusikalstamą veiką, nustatyti nepavyko, vadovaujantis Plungės rajono apylinkės teismo nutartimi iš E.U. vardu atidarytos AB „Swedbank“ banke esančios sąskaitos buvo atliktas 1000,00 litų poėmis ir nukentėjusiajam R.J. atlyginta turtinė žala. Ikteisminis tyrimas šioje byloje nebaigtas, nes nėra nustatytas asmuo, įvykdęs nusikalstamą veiką.

Situacija, kai 2008 m. spalio 29 d. Telšių AVPK Plungės r. PK buvo gautas nukentėjusiojo N.K. skundas dėl jo atžvilgiu įvykdyto sukčiavimo, pagal kurį pradėtas ikteisminis tyrimas pagal BK 182 str. 1 d., t.y. dėl internetu perkamo automobilio, buvo dar

sudėtingesnė. Gavus nukentėjusiojo skundą buvo nustatyta, kad N.K., radęs internetiniame portale skelbimą apie parduodamą automobilį, elektroniniu paštu susisieikė su pardavėju ir sužinojo, kad parduodamas automobilis yra Anglijoje. Susirašinėjimo metu aptarė pirkimo – pardavimo sąlygas, automobilio pristatymo į Lietuvą datą ir laiką. Su pardavėju sutarė, kad avansu į nurodytą sąskaitą perves 2000 eurų. N.K., gavęs elektroniniu paštu asmens anketinius duomenis ir sąskaitos numerį, kuriam reikia praveisti avansą, pasinaudojęs Lietuvos pašto Plungės skyriuje teikiamomis paslaugomis greituoju pervedimu pervedė nurodytam asmeniui į Didžiąją Britaniją piniginį avansą. Gavęs patvirtinimą, kad pinigai gauti tikėjosi sulaukti perkamo automobilio, tačiau pakartotinai gavo pranešimą, kad reikia sumokėti likusią pinigų sumą, nes kitaip automobilio išvežti iš užsienio valstybės nebus galimybės. N.K. analogišku būdu pervedė į Didžiąją Britaniją likusius 2000 eurų, tačiau sutartu laiku automobilio negavo, tokiu būdu patyrė 17800,00 litų turtinę žalą. Vėliau susisieikti su asmeniu, pardavinėjusiu automobilį, galimybės nebebuvo. Ikteisminį tyrimą atliekantis pareigūnas nustatė, kad skelbimas apie parduodamą automobilį buvo patalpintas Didžiojoje Britanijoje, nukentėjusysis pinigus pervedė į bankinę sąskaitą taip pat esančią Didžiojoje Britanijoje. Surinkus šiuos duomenis, siekiant nustatyti asmenį ar asmenis, įvykdžiusius šią nusikalstamą veiką, su teisinės pagalbos prašymu buvo kreiptasi į Didžiosios Britanijos teisėsaugos institucijas, iš kur gautame atsakyme buvo pateikta informacija, kad šioje šalyje tyrimai dėl sukčiavimų atliekami tik tuo atveju, jei patirta turtinė žala yra didesnė nei 50000 eurų. Kadangi pagal Lietuvos Respublikoje galiojančius įstatymus ikiteisminis tyrimas atliekamas pagal nusikalstamos veikos padarymo vietą arba vietą, kurioje atsirado baudžiamojo įstatymo numatyti padariniai, o ikiteisminio tyrimo metu buvo nustatyta, kad nusikalstamos veikos padarymo vieta ir baudžiamojo įstatymo numatyti padariniai atsirado Didžiojoje Britanijoje, tai prokuroro nutarimu ikiteisminis tyrimas šioje byloje buvo nutrauktas.⁶²

Kadangi analogiškų sukčiavimo atvejų ženkliai daugėja, tai ikiteisminį tyrimą atliekantis pareigūnas, visais atvejais pradėjęs ikiteisminį tyrimą, privalo kuo skubiau nustatyti asmenį, kuriam buvo praveisti pinigai, nustatyti skelbimo IP adresą ir jo priklausomybę, stengtis kuo skubiau vadovaujantis BPK normomis gauti informaciją raštu iš bankų apie sąskaitų judėjimus, iš telekomunikacijų tinklų operatorių gauti telefoninių pokalbių išklotines, surinkti

---

⁶² Plungės rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.78-1-00646-08.

informaciją apie analogiškas nusikalstamas veikas visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje bei atlikti kitus BPK numatytus proceso veiksmus.

Tiriant sukčiavimo atvejus dėl kitų asmenų vardu paimtų greitųjų kreditų, tyrimo pradžioje būtina nustatyti, kam nukentėjusysis pranešė savo visus anketinius duomenis, elektroninės bankininkystės prisijungimo slaptažodžius, su kuo bendravo šiais klausimais, kada ir kokiomis aplinkybėmis sužinojo apie jo vardu paimtus kreditus. Pareigūnas nedelsiant privalo surinkti informaciją apie nukentėjusiojo bankinės sąskaitos judėjimą, gauti iš kreditą suteikusių bendrovių informaciją apie kredito užsakymą internetu, nes būtina nustatyti IP adresą ir jo priklausomybę. Paminėtų neatidėliotinių veiksmų svarbą galima pavaizduoti praktiniu pavyzdžiu. 2009 m. spalio 19 d. į Telšių AVPK Plungės r. PK su skundu kreipėsi pilietė D.A., kuri pranešė, kad jos vardu, pasinaudojus elektronine bankininkyste, yra paimti net penki greitieji kreditai iš skirtingų bendrovių, todėl negrąžinus jų, D.A. bankinėms sąskaitoms uždėti areštai. Jau pačioje ikiteisminio tyrimo pradžioje buvo nustatyta, kad nukentėjusioji per BTV televizijos pažinčių svetainę susipažino su vyriškiu A.S., su kuriuo nuolat bendravo telefonu; žinojo, kad jis atlieka bausmę ir jam telefonu padiktavo savo bankinės sąskaitos elektroninės bankininkystės prisijungimo slaptažodžius. Gavus šią informaciją, buvo nustatyta A.S. asmenybė, jo anketiniai duomenys ir bausmės atlikimo vieta, t.y. A.S. atlikinėjo bausmę už nužudymą Alytaus griežto režimo pataisos namuose. Gavus nukentėjusiosios D.A. AB „Swedbank“ bankinės sąskaitos išrašus buvo nustatyta, kad greitieji kreditai buvo paimti iš penkių skirtingų bendrovių ir po to, pasinaudojus elektronine bankininkyste bei turimais slaptažodžiais šie pinigai pervesti į Ž.S. bei K.S. bankines sąskaitas. Taip buvo nustatytos Ž.S. ir K.S. asmenybės, jų anketiniai duomenys ir gyvenamoji vieta. Iš kreditus suteikusių bendrovių gavus informaciją apie užsakymų kreditų gavimui IP adresus, pavyko nustatyti šio IP adreso naudotoją, t.y. visus greituosius kreditus iš šio IP adreso užsakė ta pati pinigų gavėja Ž.S., gyv. Šilutės mieste. Taigi, pareigūnui, atliekančiam šį ikiteisminį tyrimą, tiksliai suplanavus tyrimo eigą, pavyko išaiškinti asmenis, įvykdžiusius šią nusikalstamą veiką, todėl ikiteisminio tyrimo medžiaga skubiai buvo persiūsta tolimesnio tyrimo atlikimui į Šilutę pagal nusikalstamos veikos padarymo ir baudžiamojo įstatymo numatytų padarinių atsiradimo vietą.⁶³

---

⁶³ Plungės rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.78-1-00582-09.

Šiek tiek kitokie pirminiai proceso veiksmai atliekami gavus pranešimus apie sukčiavimo atvejus, kurie padaromi pasinaudojus telekomunikacijų paslaugų tiekėjų paslaugomis, t.y. tiriant taip vadinamų „telefoninių sukčių bylas“. Tokie ikiteisminiai tyrimai pradedami pagal nukentėjusio asmens skundą ar jo teisėto atstovo pareiškimą arba pranešimą apie nusikalstamą veiką. Kadangi ikiteisminio tyrimo pradžios veiksmai tik ką gavus skundą ar pareiškimą jau aprašyti darbe, tai trumpai aptarsiu kitus proceso veiksmus tiriant tokio pobūdžio veikas.

Tyrimą atliekantis pareigūnas apklausos metu iš nukentėjusiojo privalo gauti kuo daugiau informacijos apie skambinusį jam asmenį, apie pokalbio turinį, skambinusio asmens telefono numerį ir kitas bylai reikšmingas aplinkybes. Taip pat būtina nustatyti asmens, atėjusio paimti pinigus, išvaizdą, požymius, kalbėjimo tarmę, elgesio manieras ir pan. Iš nukentėjusiojo būtina sužinoti ar jis galėtų atpažinti asmenį, kuriam davė pinigus. Jei nukentėjusysis teigia, kad atpažintų nusikalstamą veiką padariusį asmenį, tikslinga jam pateikti turimus nuotraukų katalogus atpažinimui, jei yra galimybė būtina sudaryti fotorobotus. Gavus informaciją apie telefono numerį, iš kurio buvo skambinta nukentėjusiajam, nedelsiant nustatyti telefono priklausomybę ir kreiptis į prokurorą dėl šio telefono abonento išsklotinių gavimo, nes tiriant sukčiavimo atvejus, kai nusikalstama veika padaroma pasinaudojus telekomunikacijų paslaugų tiekėjų paslaugomis dažniausiai ištiriama būtent atlikus telefoninių pokalbių išsklotinių analizės ir taip nustačius asmenis, įvykdžiusius sukčiavimą.⁶⁴ Pavyzdžiui, atliekant ikiteisminius tyrimus bylose Nr. 78-1-00721-05, Nr. 78-1-00731-05 ir Nr. 78-1-00659-07 dėl sukčiavimo telefonu, atlikus visus būtinus proceso veiksmus, pavyko nustatyti asmenis, padariusius nusikalstamą veiką. *Abiejuose bylose iš karto buvo gautos telefoninių pokalbių išsklotinės, tačiau skambinusio nukentėjusiesiems asmens pagal pirminę turimą informaciją nustatyti nepavyko. Kadangi tyrimą atliekantis pareigūnas buvo tinkamai atlikęs visus pirminius veiksmus ir toliau suplanavęs veikos tyrimo eigą, nuolat analizuodamas Lietuvoje padaromus analogiškus nusikaltimus nustatė, kad abiejuose ikiteisminiuose tyrimuose skambinusio nukentėjusiesiems telefono numeris ir naudojamo telefono aparato IMEI kodas figūruoja ir kituose teritoriniuose policijos komisariato atliekamuose tyrimuose. Bendradarbiaujant su kolegomis, 2008 m. spalio 14 d. tyrimą atliekantis pareigūnas pagal jau žinomą IMEI kodą, nustatė, kad tuo telefonu*

---

⁶⁴ Plungės rajono apylinkės teismo baudžiamosios bylos Nr.78-1-00721-05; Nr.78-1-00731-05; Nr.78-1-00659-07.

aparatu naudojasi Alytaus griežtojo režimo pataisos namuose bausmę atliekantis T.L., kuris ir toliau su bendrininkų pagalba apgaule savo ar kitų naudai stengiasi įgyti ir įgyja svetimą turtą. Anksčiau tirtos bylos dėl sukčiavimo Nr. 78-1-00721-05 ir Nr. 78-1-00731-05 prokuroro nutarimu buvo sujungtos, paliekant ikiteisminio tyrimo bylos numerį Nr.78-1-00721-05. Atliekant ikiteisminį tyrimą buvo nustatyti visi T.L. bendrininkai, kurie eidavo paimti iš nukentėjusiųjų pinigų. Baigus ikiteisminį tyrimą, byla su kaltinamuoju aktu 2009 m. balandžio 30 d. buvo perduota Plungės rajono apylinkės teismui. Analogiškai buvo iširta ir ikiteisminio tyrimo byla Nr. 78-1-00659-07, kuri su kaltinamuoju aktu 2009 m. balandžio 31 d. taip pat buvo perduota Plungės rajono apylinkės teismui. Šioje byloje nustatyti įtariamieji buvo tie patys kaip ir byloje Nr. 78-1-00721-05.

Analizuojant ikiteisminius tyrimus, kurie yra pradėti, tiriami ir išnagrinėti teisme, priimant nuosprendžius ar procesą baigiant teismo baudžiamuoju įsakyму pagal įmonių, įstaigų ar organizacijų skundus, pareiškimus arba pranešimus apie nusikalstamos veikos padarymą, nustatyta, kad tyrimo pradžia yra iš esmės analogiška, tačiau tokių sukčiavimų tyrimo pirminiai proceso veiksmai ir tyrimo planavimas turi specifinių bruožų.

Pareigūnai, gavę pranešimus iš įstaigų, įmonių, organizacijų ar bendrovių apie sukčiavimus, tiesiogiai kreipiasi į pranešėją siekiant gauti informacijos apie galimai įvykdyto sukčiavimo mechanizmą (laiką, vietą, metodus ir pan.), asmenis, galimai padariusius šią nusikalstamą veiką. Tyrimo metu pareiškėjai dažniausiai pateikia rašytinius dokumentus, susijusius su sukčiavimu, vaizdo įrašus, duomenis apie atliktas finansines operacijas ir kt. Tokiais atvejais, pradėjus ikiteisminį tyrimą, pareigūnai, planuodami tyrimo eigą, pirmiausia atlieka daiktų, dokumentų poėmį, tikslu skirti užduotis atlikti objektų tyrimą. Paprastai daiktai ir dokumentai paimami surašant reikalaujamų daiktų, dokumentų pateikimo protokolą. Atskirais atvejais yra daromi poėmiai ir kratos.

Tiriant sukčiavimus, ne visais atvejais reikalinga skirti užduotis atlikti objektų tyrimą. Kartais užtenka tik paimtų dokumentų apžiūros. *Pavyzdžiui, atliekant ikiteisminį tyrimą dėl UAB (pavadinimas neskelbtinas) krovinio dingimo pagal BK 182 str. 2 d., t.y. didelės vertės svetimo turto pasisavinimo, tyrimo eigoje skirti dokumentų tyrimą nebuvo tikslinga, todėl pareigūnas atliko pateiktų dokumentų (krovinio pervežimo sutarties, važtaraščio ir kt.) apžiūrą, kurios metu buvo nustatyta bendrovė, su kuria buvo sudaryta krovinio pervežimo sutartis,*

*krovinio svoris ir vertė, automobilis, į kurį buvo pakrautas kroviny.*⁶⁵ Kadangi analogiškų atvejų, sukėlusių rezonansą tuo laikotarpiu Lietuvoje buvo ir daugiau, ikiteisminį tyrimą perėmė Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra, todėl minėtas ikiteisminis tyrimas 2009 m. spalio 23 d. perduotas generalinei prokuratūrai. Situacijoje, kai tyrimai atliekami dėl sukčiavimo įdarbinant Lietuvos piliečius užsienyje, taip pat paprastai pakanka tik dokumentų apžiūros. *Pavyzdžiui, ikiteisminio tyrimo byloje dėl Individualios įmonės direktoriaus L.M. galimo sukčiavimo teikiant įdarbinimo užsienyje, gyvenamosios vietos rezervavimo ir nuvežimo paslaugas, ikiteisminį tyrimą atliekantis pareigūnas paimtus individualios įmonės dokumentus apžiūrėjo ir nustatė, kad su nukentėjusiais buvo sudarytos paslaugų teikimo sutartys, už tai iš jų buvo paimti pinigai surašant pinigų paėmimo kvitus, tačiau paslaugos suteiktos nebuvo.*⁶⁶

Kadangi už veikas, numatytas BK 182 str. 1 d. ir 2 d., atsako ne tik fiziniai asmenys, bet ir juridiniai asmenys, tai atliekant tyrimus dėl galimo juridinio asmens sukčiavimo visais atvejais tyrimą atliekantis pareigūnas privalo paimti juridinio asmens dokumentaciją ir buhalterinius dokumentus bei paskirti šių dokumentų tyrimą. Pareigūnai paprastai užduotis atlikti objektų tyrimą pateikia Lietuvos policijos Kriminalistinių tyrimo centro (toliau – KTC) Ekonominių nusikaltimų tyrimo skyriaus specialistams. Šį procesinį veiksma reikia atlikti vieną iš pirmųjų, nes toks tyrimas užima ilgą laiko tarpą ir dėl to ilgėja tyrimo terminai, o neatlikus dokumentų tyrimo, inkriminuoti nusikalstamos veikos padarymą pagal BK 182 str. 1 d., 2 d. juridiniam asmeniui yra labai sudėtinga, nes tam reikia turėti preliminarinių įrodymų.

Dokumentų tyrimas visais atvejais atliekamas ir tada, kai ikiteisminis tyrimas pradedamas dėl neteisėtų duomenų apie pajamas, pelną ar turtą pateikimo. Tokiais atvejais asmeniui, padariusiam šią nusikalstamą veiką, inkriminuojama ne tik nusikalstama veika, numatyta BK 220 str. 1 d., bet ir sukčiavimas. *Pavyzdžiui, baudžiamojoje byloje, kurioje 2009 m. liepos 3 d. Plungės rajono apylinkės teismas priėmė teismo baudžiamąjį įsakymą ir nusprendė G.D. pripažinti kaltu pagal BK 222 str. 1 d., 220 str. 1 d., 182 str. 1 d., dėl to, kad G.D. sukčiavo pateikdamas neteisingus duomenis apie pajamas ir apgaulingai tvarkė apskaitą.*⁶⁷ 2009 m. gruodžio 23 d. Plungės rajono apylinkės teismas baudžiamojoje byloje

---

⁶⁵ Plungės rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.78-1-00529-10.

⁶⁶ Plungės rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.78-2-00013-10.

⁶⁷ Plungės rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1-203-404-09.

*teismo baudžiamuoju įsakymu pripažino M.S. kalta pagal BK 220 str. 1 d., 223 str. 1 d., 182 str. 1 d. dėl to, kad M.S. pateikė žinomai neteisingus duomenis apie gautas pajamas, apgaule išvengė turtinės prievolės ir aplaidžiai tvarkė apskaitą.*⁶⁸

Apibendrinant ikiteisminių tyrimų dėl sukčiavimų atlikimo pradžią ir duomenų, turinčių reikšmės tyrimui, gavimą, galima teigti, kad kiekvienu konkrečiu atveju ikiteisminį tyrimą atliekantis pareigūnas turi labai svariai įvertinti gautą pirminę informaciją ir kruopščiai suplanuoti tolimesnius proceso veiksmus, atsižvelgiant į kiekvieno iš jų svarbą ir įrodomąją vertę.

2.2. Pirminės tipinės sukčiavimų tyrimo situacijos, versijos ir pagrindinės tyrimo kryptys

Teisininkai ir mokslininkai tyrimo situacijas traktuoja gana įvairiai. Pavyzdžiui, R. Burda tyrimo situaciją apibrėžė kaip tyrimo charakteristiką, kuri formuojasi veikiamo subjektyvių ir objektyvių faktorių tam tikru momentu.⁶⁹ A. Gorbatkov tyrimo situaciją apibrėžė kaip tam tikrą faktinę padėtį, kuri formuojasi, egzistuoja ir keičiasi tiriant nusikalstamą veiką, priklausomai nuo tam tikrų, kriminalistiniu požiūriu reikšmingų, aplinkybių turinio ir apimties.⁷⁰ N. Jablokov teigia, kad tyrimo situaciją yra padėtis, susidariusi tam tikru tyrėjo veiklos momentu tiriant nusikaltimą, charakterizuojanti taktinius, strateginius ir taktinius – strateginius momentus. Tyrimo situacijos ir kriminalistinės charakteristikos yra labai panašios, kaip tyrimo procese tarpusavyje susijusios sąvokos.⁷¹ Taigi, galima teigti, kad tiriant sukčiavimą labiausiai tinka A. Gorbatkov sąvoka, apibūdinanti tyrimo situaciją kaip padėtį,

---

⁶⁸ Plungės rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1-279-669-2009.

⁶⁹ Burda R. Tyrimo veiksmų ir procesinių prievartos priemonių schema tiriant nusikalstamas veikas finansų sistemai bei su jais susijusius kitus nusikaltimus. 2007-10-22 seminaro medžiaga.

⁷⁰ Gorbatkov A. Kontrabandos tyrimas :daktaro disertacija. Vilnius, 2005. P .73.

⁷¹ Криминалистика / Под. ред. Н. П. Яблокова. Москва, 2005. С. 74-77.

kadangi nusikalstamų veikų tyrimas yra tam tikras dinaminis procesas, kurio metu bandoma išsiaiškinti sukčiavimo padarymo vietą ir laiką, priežastis, aplinkybes, padėjusias asmeniui padaryti nusikalstamą veiką, tyrimo sąlygas, proceso dalyvių elgesį bei jų santykį su tyrimu ir kitas aplinkybes. Tokiu būdu ikiteisminio tyrimo veiksmų atlikimas tiriant sukčiavimą sietinas su šiomis pirminėmis tipinėmis tyrimo situacijomis:

- 1) situacija, kai nėra jokių faktinių duomenų apie nusikalstamą veiką padariusius asmenis ir jie nesulaikyti;
- 2) situacija, kai žinomas nusikalstamą veiką padaręs asmuo arba faktinė informacija apie jį, tačiau šis asmuo pasislėpė;
- 3) situacija, kai asmuo sulaikytas nusikaltimo padarymo vietoje arba iš karto po nusikalstamos veikos padarymo.

Pradėjus ikiteisminį tyrimą dėl nusikalstamos veikos, numatytos BK 182 str., ikiteisminį tyrimą atliekantis pareigūnas, susipažinęs su turima informacija, turi išsikelti versijas. Anot A.Barkausko, nusikaltimo tyrimas yra sudėtingas pažinimo procesas.⁷²

Tiriant nusikalstamas veikas keliamos įvairios versijos. Pirmiausia pradedant tirti nusikaltimą iškeliamos bendrosios versijos, t.y. numatomos prielaidos, kuriomis remiantis atskleidžiama nusikaltimo esmė. Tai ypač aktualu tiriant „draudiminius“ sukčiavimus, nes pasitaiko atvejų, kai pareiškėjas kreipiasi į policiją dėl brangaus, drausto automobilio vagystės, o tyrimo eigoje paaiškėja, kad tokiu būdu pareiškėjas norėjo neteisėtu būdu (inicijuojant vagystę) gauti draudiminę išmoką už neva pagrobtą automobilį.⁷³

Vėliau keliamos konkrečios versijos. Tokios versijos padeda išsiaiškinti sukčiavimo padarymo būdą, nusikaltimo motyvus, nusikaltimo situaciją, kaltininką apibūdinančius požymius ir kitas aplinkybes. Tiriant bet kokią nusikalstamą veiką yra iškeliamos kelios versijos. Vienos iš jų būna mažiau tikėtinos, o kitos labiau tikėtinos. Labiau tikėtinos versijos yra tos, kurios paremtos gausesne bei kokybiškai patikimesne informacija ir ikiteisminio tyrimo medžiagoje surinktais įrodymais. Ši klasifikacija rodo nusikaltimo tyrėjo

---

⁷² Barkauskas A. Kriminalistinės versijos. Mokomasis leidinys. Lietuvos teisės akademija. Vilnius. 2000.

⁷³ Klaipėdos apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 10-1-2247-98.

tiriamų aplinkybių pažinimo bei įrodymų gausumo lygį.⁷⁴ Tačiau ikiteisminio tyrimo metu iškeltas versijas reikia tikrinti lygiagrečiai vienu metu neatsižvelgiant į jų tikimybę. Vyrauja kita nuomonė, leidžianti nusikalstamų veikų tyrėjui pačiam spręsti, kokia eilės tvarka patikrinti kiekvieną versiją.

Atliekant ikiteisminį tyrimą sukčiavimo byloje, pradinėje tyrimo stadijoje paprastai keliamos tipinės versijos. Jos taikomos, jei nusikalstamos veikos tyrimo situacija yra tipinė. Tolesnėse konkrečiau nusikalstamo tyrimo stadijose šios versijos yra konkretinamos, siejamos su tiriamo įvykio aplinkybėmis. Kadangi versijų kėlimas yra sudėtingas mąstymo procesas, lemiamas ne tik loginio mąstymo, bet ir intuicijos, emocijos ir kitų išorinių bei faktinių aplinkybių, tai tyrimą atliekantis pareigūnas turi veikti nešališkai ir būti objektyvus, bei savo proto pastangomis stengtis atkurti įvykį arba jo aplinkybes, nes versijų iškėlimas, jų konstravimas - sudėtinga protinė veikla. Keliant versiją pareigūnas privalo žinoti, kad jo iškelta versija turi būti bent iš dalies tikėtina ir pagrįsta surinktais bylos faktiniais duomenimis.

Kadangi kiekviena iškelta versija turi būti patikrinta, pareigūnas, nustatęs galimas versijas, sudaro svarbiausių tyrimo veiksmų planą. Pasak R. Burdos⁷⁵ tyrimo planavimo procesas susideda iš 4 etapų:

- 1) pirminės informacijos įvertinimas,
- 2) versijų iškėlimas,
- 3) tyrimo tikslų nustatymas,
- 4) būdų versijoms patikrinti nustatymas.

Pareigūnas planuoja ne tik pagrindines tyrimo kryptis, bet ir atskirą tyrimo veiksmą, todėl konkrečiu atveju numato ar reikalinga kitų pareigūnų ir specialistų, gerai išmanančių naudojamą įrangą, kompiuterinę techniką, programinį aprūpinimą ir informacines technologijas, kurie dažnai naudojami sukčiaujant elektroninėje erdvėje, pagalba.

---

⁷⁴ Barkauskas A. Kriminalistinių versijų klasifikacijos problemos. Kriminalinė justicija. 1997. Nr.7, 8; p. 54-63.

⁷⁵ Burda R. Kriminalistikos taktika. Vilnius: 2001, P. 64

Susiklosčius bet kuriai iš pirminių tipinių tyrimo situacijų, turi būti atliekami tokie tyrimo veiksmai:

- 1) įvykio vietos apžiūra ir kitų tyrimui reikšmingų objektų (dokumentų, pinigų, vertybinių popierių, įrangos, programinės įrangos ir kt.) surinkimas, apžiūra ir (ar) tyrimas;
- 2) nukentėjusiųjų ir liudytojų apklausos.

Sudėtingiausia tyrimo situacija yra tuomet, kai nėra jokių faktinių duomenų apie nusikalstamą veiką padariusius asmenis ir jie nesulaikyti, bei kai praktiškai nėra arba yra labai mažai tyrimui reikšmingų duomenų. Toks tyrimas vyksta dviem etapais (kryptimis). Pirminiame etape imamasi visų priemonių nustatyti nežinomą įtariamąjį, todėl turi būti išanalizuojami turimi duomenys ir skubiai atliekami pagrindiniai pirminiai proceso ir kiti veiksmai (pirminės informacijos rinkimas, fotorobotų sudarymas, įvykio vietos ir kitų objektų apžiūra, nukentėjusiųjų ir liudytojų apklausa, parodymas atpažinti iš kartotekų ar vaizdo įrašų ir pan.). Antrajame etape be jau minėtų veiksmų, pirmiausia turi būti organizuojamas asmens, padariusio nusikalstamą veiką nustatymas ir sulaikymas, daiktų ir dokumentų, reikšmingų tyrimui, surinkimas, poėmis, jei yra būtina - kratų bei kitų proceso veiksmai atlikimas. Tiriant sukčiavimus taip pat keliamos ir tikrinamos tipinės versijos dėl nusikaltimo subjekto, galimos jo buvimo arba gyvenamosios vietos, galimų bendrininkų, liudytojų nustatymo ir kt.

Vėliau yra atliekami tokie tyrimo veiksmai, kurių metu gauti duomenys galėtų būti teisme pripažinti nusikaltimo padarymo fakto ir šio konkretaus asmens kaltės įrodymais. Keliamos tos pačios versijos, kaip ir nežinant asmens buvimo vietos, papildomai keliamos versijos atkreipiant dėmesį į dar nežinomas aplinkybes bei į turimų duomenų patikrinimą, papildymą ar detalizavimą.

Kiekvienu konkrečiu atveju ikiteisminį tyrimą atliekantis pareigūnas bei tyrimui vadovaujantis prokuroras sprendžia papildomų veiksmų atlikimo tikslingumą, derina veiksmų planą, nes tik nustatius asmenį, padariusį nusikalstamą veiką, ir surinkus pakankamai duomenų, tyrimui vadovaujantis prokuroras priima vieną iš BPK numatytų procesinių sprendimų:

- 1) nutraukia ikiteisminį tyrimą;⁷⁶

---

⁷⁶ Plungės apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1-58-363-09.

- 2) priima procesinį sprendimą vadovaudamasis BPK 418 str. (teismo baudžiamuoju įsakymu);⁷⁷
- 3) priima procesinį sprendimą vadovaudamasis BPK 426 str. (pagreitinoto proceso tvarka);
- 4) priima procesinį sprendimą vadovaudamasis BPK 220 str. (kaltinamuoju aktu).⁷⁸

---

⁷⁷ Rokiškio rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1-49-128-09 ir Nr.1-170-762-09.

⁷⁸ Plungės rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1-58-363-09 ir Nr.1-190-363-09. Klaipėdos apygardos teismo baudžiamoji byla Nr.1-28-106-08 ir Nr.30-1-1799-03.

3. Atskirų pirminio sukčiavimo tyrimo etapo proceso veiksmų atlikimo ypatumai

Praktinės medžiagos analizė, bendravimas su ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūnais ir respondentų apklausa parodė, kad pirminiame tyrimo etape dažniausiai atliekami procesiniai veiksmai yra: įvykio vietos, daiktų ir dokumentų, turinčių reikšmės nusikalstamos veikos tyrimui apžiūra; nukentėjusiųjų ir liudytojų apklausos; daiktų ir dokumentų, turinčių reikšmės nusikalstamos veikos tyrimui paėmimas; objektų tyrimas ir ekspertizė. Tais atvejais kai ikiteisminis tyrimas pradedamas esant įtariamajam, jau pirminiame tyrimo etape įtariamajam yra pranešama apie įtarimą ir atliekama jo apklausa; taikomos kardamosios priemonės: suėmimas, namų areštas, dokumentų paėmimas, įpareigojimas periodiškai registruotis policijos įstaigoje, rašytinis pasižadėjimas neišvykti; taikomos kitos procesines prievartos priemonės: pavyzdžių lyginamajam tyrimui paėmimas, krata, poėmis, laikinas nuosavybės teisės apribojimas, elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolė, jos fiksavimas ir kaupimas.

3.1. Apžiūra: įvykio vietos, daiktų ir dokumentų, turinčių reikšmės nusikalstamos veikos tyrimui

Apžiūra - tai toks proceso veiksmas, kurio metu ištiriama ir užfiksuojama įvykio vieta, jos aplinka, surandami, įtvirtinami, bei paimami nusikalstamai veikai reikšmės turintys objektai. Objektų apžiūra kartu su objektų tyrimu reglamentuojama penktame BPK skirsnyje. Įvykio vietą ir turinčius reikšmės nusikalstamai veikai iširti daiktus ar kitus objektus, kurių tyrimui nereikia daug laiko arba kuriuos nebūtina tirti sudėtingomis techninėmis priemonėmis, apžiūri prokuroras, ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar specialistas. Dėl apžiūros surašomas protokolas, kuriame smulkiai aprašomi apžiūrėti objektai, nurodomi jų požymiai, turintys reikšmės nusikalstamos veikos aplinkybėms nustatyti. Apžiūrimi daiktai nufotografuojami arba nufilmuojami.

Literatūroje pateikiama įvykio vietos sąvoka: įvykio vieta yra patalpa ar vietovės dalis, kurioje buvo padaryta nusikalstama veika ar kurioje yra nusikalstamos veikos pėdsakų.⁷⁹

Įvykio vieta gali būti ne tik apžiūrima, bet ir tiriama. Įvykio vietos tyrimas – tai savarankiškas proceso veiksmas, atliekamas įvykio vietoje, siekiant operatyviai iširti aktyviais ekspertiniais metodais atskirus pėdsakus, jų visumas ar įvykio situaciją, turint tikslą nustatyti įvykio mechanizmą ar kitas svarbias įvykio aplinkybes bei pateikti patikimą informaciją, kad kuo greičiau būtų išaiškintas nusikaltimas ir nustatytas įtariamasis.⁸⁰

Praktinės medžiagos analizė, bendravimas su ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūnais ir respondentų apklausa parodė, kad atliekant ikiteisminius tyrimus sukčiavimo bylose, įvykio vietos apžiūros pirminiame tyrimo etape atliekamos gana retai, nes pranešėjas apie įvykdytą nusikalstamą veiką dažniausiai nežino nusikaltimo padarymo vietos ir ją nustatyti pavyksta tik ikiteisminio tyrimo eigoje, atlikus kitus būtinus procesinius veiksmus.

Įvykio vietos apžiūra pirminiame sukčiavimo tyrimo etape paprastai atliekama gavus pranešimus apie:

- 1) įvykio vietoje sulaikytus asmenis, įvykdžiusius arba pasikėsinusius įvykdyti sukčiavimus;
- 2) ekonominius – finansinius sukčiavimus.

Pirminiame tyrimo etape atliekant įvykio vietos apžiūrą, būtina surinkti kuo daugiau duomenų apie nusikalstamą veiką. Todėl, atliekant įvykio vietos apžiūrą dėl ekonominių - finansinių sukčiavimų, yra ieškoma ekonominio tyrimo objektų – buhalterinės apskaitos dokumentų (tai popieriniai arba elektroniniai liudijimai, kuriais patvirtinamos ūkinės operacijos), apskaitos registru (žiniaraščiai, kasos knygos, ūkinių operacijų registravimo žurnalai ir kt.); įmonės norminių dokumentų (įstatai, įsakymai, visuotinių akcininkų susirinkimų protokolai, darbo sutartys ir kt.), kompiuterinės įrangos. Kai turima duomenų, kad nusikalstamai veikai įvykdyti buvo panaudoti galimai suklastoti dokumentai, įvykio vietoje

---

⁷⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras I-IV dalys (1-220str.).Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 552.

⁸⁰ Malevski H. Įvykio vietos apžiūra ir įvykio vietos tyrimas: naujas kriminalistinės koncepcijos modelis. Daktaro disertacijos santrauka. Vilnius. 1997.P. 17-18.

ieškoma šių pėdsakų ir objektų: rašysenos pavyzdžių, atspausdintų objektų, suplėšytų ir išmestų dokumentų skiaučių, kompiuterinės ir kopijavimo įrangos, dokumentų kopijų, iš kurių galima nustatyti kopijavimo aparato kodą, fotonuotraukų, kitų asmeninių daiktų, galinčių turėti įtakos įtariamąjį identifikavimui. Suradus šiuos tyrimui reikšmingus objektus, jie yra paimami. Atlikus įvykio vietos apžiūrą yra surašomas įvykio vietos apžiūros protokolas ir patikrinama ar visi surasti nusikalstamos veikos tyrimui reikšmės turintys objektai yra paimti ir užfiksuoti įvykio vietos apžiūros protokole.

Praktinės medžiagos analizė, bendravimas su ikiteisminio tyrimo įstaigos tyrėjais ir respondentų apklausa parodė, kad ikiteisminius tyrimus pradėjus dėl ekonominių – finansinių ir juridinių asmenų sukčiavimų, pirminiame etape gana dažnai tenka atlikti asmens būsto ar tarnybinių patalpų, kurios nėra įvykio vieta, apžiūrą ar tyrimą. Asmens būsto ar tarnybinių patalpų tyrimas atliekamas vadovaujantis BPK 206 str. 4 d., tai yra tik būsto savininko ar įmonės, įstaigos, organizacijos atstovo sutikimu arba ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartimi. Tokiame tyrime turi teisę dalyvauti būsto savininkas ar pilnametis jo šeimos narys arba įmonės, įstaigos, organizacijos atstovas. Atlikus asmens būsto ar tarnybinių patalpų apžiūrą surašomas apžiūros protokolas, o rasti ikiteisminiam tyrimui reikšmingi objektai detalčiai užfiksuojami apžiūros protokole ir paimami.

Taip pat nustatyta, kad atliekant įvykio vietos, asmens būsto ar tarnybinių patalpų apžiūrą visada yra fotografuojama ir fotolentelė yra apžiūros protokolo priedas. Respondentų apklausa parodė, kad tiriant rezonansinius ekonominius – finansinius sukčiavimus ir atliekant įvykio vietos, asmens būsto ar tarnybinių patalpų apžiūrą esant būtinumui yra ne tik fotografuojama, bet ir filmuojama. Vaizdo įrašas taip pat yra apžiūros protokolo priedas.

BPK 91 str. reglamentuoja, kad daiktais, turinčiais reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti laikomi materialūs objektai, kurie buvo nusikalstamos veikos padarymo įrankiais ar priemonėmis arba ant kurių išliko nusikalstamos veikos pėdsakų.

Vadovaujantis BPK 205 str. 2 d. daiktai, dokumentai ir kitokie objektai tiriami jų radimo vietoje. Daiktai, dokumentai ar kitokie objektai, kuriems ištirti reikia daug laiko arba kuriuos būtina tirti techninėmis priemonėmis, gali būti tiriami laboratorijoje arba kitoje vietoje, kur yra tam reikalingos sąlygos. Kiekvienu konkrečiu atveju prokuroras ar ikiteisminio tyrimo pareigūnas, vadovaujantis nusikalstamos veikos tyrimui, ir specialistas nusprendžia, ką atlikti -

objektų tyrimą ar jų apžiūrą.⁸¹ Kai apžiūros metu nereikia naudoti specialių žinių ar techninių priemonių, taikomos BPK 207 str. nuostatos, t.y. apžiūros metu surašomas protokolas. Apžiūros protokole smulkiai aprašomi apžiūrėti objektai, nurodomi jų požymiai, turintys reikšmės nusikalstamos veikos aplinkybėms nustatyti.

Praktinės medžiagos analizė, bendravimas su ikiteisminio tyrimo įstaigos tyrėjais ir respondentų apklausa parodė, kad apžiūrimi daiktai yra nufotografuojami arba nufilmuojami, išskyrus buhalterinės apskaitos ir kitus juridinių asmenų dokumentus.

3.2. Liudytojų ir nukentėjusiųjų apklausa

Apklausų atlikimo pagrindai bei tvarka numatyta BPK 182 – 186 str. Vos tik pradėjus ikiteisminį tyrimą dėl sukčiavimo yra atliekamos nukentėjusiųjų ir liudytojų apklausa, kurių metu gaunami ir apklausos protokole užfiksuojami jų parodymai. Apklausų metu siekiama gauti kuo daugiau informacijos apie įvykdytos nusikalstamos veikos aplinkybes ir būdą, apie asmenis, įvykdžiusius arba pasikėsinusius įvykdyti sukčiavimą, ir jų bendrininkus, apie nukentėjusiojo asmenybę, apie galimus nusikalstamos veikos liudytojus.

Pagal BPK 78 str. kaip liudytojas gali būti šaukiamas kiekvienas asmuo, kuris gali žinoti kokių nors aplinkybių, turinčių reikšmės bylai išspręsti, ir įstatymo numatyta tvarka turi pareigą atvykti pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą, į teismą duoti teisingus parodymus.

Vadovaujantis BPK 182 str., asmuo iškviečiamas į apklausą šaukimu. Liudytojas, be svarbios priežasties neatvykstantis dalyvauti procese, ar bet koks asmuo, nevykdantis ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro, ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo teisėtų nurodymų, duodamų remiantis BPK ar kitais įstatymais, ar trukdantis tirti bei nagrinėti baudžiamąją bylą, gali būti nubaustas vadovaujantis BPK 163 str. iki trisdešimties minimalių gyvenimo lygių dydžio bauda arba areštu iki vieno mėnesio. Teisę skirti baudą turi prokuroras, ikiteisminio tyrimo teisėjas ar teismas, o areštą – tik ikiteisminio tyrimo teisėjas ar teismas. Asmuo į apklausą taip pat gali būti šaukiamas telefonu ar kitais būdais, tačiau jam neatvykus, negali būti taikomos BPK 163 straipsnyje numatytos procesinės prievartos priemonės.

---

⁸¹ Goda. G. et. al. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I-IV dalys (1-220 str.). Teisinės informacijos centras. Vilnius. P. 552.

Turint omenyje tai, kad sukčiavimo nusikalstama veika daugumoje atvejų nukreipta į pagrindinį objektą – asmens nuosavybę ir turtines teises, bei turtinius interesus, nukentėjusiųjų apklausos atliekamos visada.⁸² Nustačius, kad fiziniam asmeniui nusikalstama veika padarė fizinės, turtinės ar moralinės žalos, vadovaujantis BPK 28 str., ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro nutarimu ar teismo nutartimi toks asmuo pripažįstamas nukentėjusiuoju.

Praktinės medžiagos analizė, bendravimas su ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūnais ir respondentų apklausa parodė, kad atliekant ikiteisminius tyrimus dėl sukčiavimo, dažniausiai asmuo pripažįstamas nukentėjusiuoju ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimu. Be to, praktinės medžiagos analizė parodė, kad teismo nutartimi sukčiavimo bylose nukentėjusiais nebuvo pripažintas nei vienas asmuo.

Ikiteisminio tyrimo metu nukentėjusysis yra apklausiamas kaip liudytojas, todėl privalo duoti parodymus ir atsako už melagingus parodymus kaip liudytojas.

Vadovaujantis BPK 183 str., prieš pradėdamas nukentėjusiojo arba liudytojo apklausą, prokuroras ar ikiteisminio tyrimo pareigūnas privalo įsitikinti liudytojo asmens tapatybę, išsiaiškinti reikiamus duomenis apie liudytojo asmenybę ir jo santykius su įtariamuoju, išsiaiškinti jam BPK 81 ir 83 str. numatytas liudytojo teises ir pareigas ir įspėti dėl atsakomybės pagal BPK 235 str. už melagingų parodymų davimą. Visa tai pažymima protokole ir liudytojas patvirtina savo parašu. Tuomet apklausa pradėdama pasiūlymu liudytojui papasakoti viską, kas jam žinoma apie aplinkybes, turinčias reikšmės bylai išspręsti. Liudytojo apklausos protokolas surašomas laikantis BPK 179 str. numatytų reikalavimų. Liudytojo parodymai užrašomi pirmuoju asmeniu ir kiek galima pažodžiui. Praktinės medžiagos analizė ir respondentų apklausa parodė, kad apklausos metu ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras liudytojui gana dažnai užduoda papildomus klausimus. Liudytojo apklausos metu užduodami klausimai priklauso nuo pirminio tyrimo metu iškeltų versijų. Klausimai ir liudytojo atsakymai fiksuojami liudytojo apklausos protokole. Būtina atkreipti dėmesį, kad BPK 183 str. draudžia užduoti atsakymą menančius klausimus.

Praktinė medžiagos analizė parodė, kad dažniausiai kaip tiesioginiai liudytojai ikiteisminiuose tyrimuose dėl sukčiavimų apklausiami: darbuotojai, kurie ėjo darbinės pareigas

---

⁸² Plungės rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1-105-363-09.

kartu su įtariamuju (apklausiamas įmonės direktorius ir vyr. buhalterė)⁸³, bankų darbuotojai, kurių pagalba buvo sudaryta paskolos sutartis⁸⁴, draudimo bendrovės darbuotojai („draudiminiai“ sukčiavimai)⁸⁵ ir kt. Šių asmenų apklausa yra būtina, nes jie tiesiogiai bendravo arba galėjo bendrauti su asmenimis, įvykdžiusiais sukčiavimus.

A. Gorbatkovo siūlymu, rekomenduotina apklausti liudytoją apie nusikalstamos veikos laiką, vietą, padarymo būdą, įtariamuosius, požymius, apibūdinančius įtariamojo (kaltinamojo) ir nukentėjusiojo asmenybę, jų tarpusavio santykius, bei apie liudytojo santykius su įtariamuju (kaltinamuoju) ir nukentėjusiuoju.⁸⁶

Vadovaujantis BPK 179 str. nukentėjusiojo ir liudytojo apklausa gali būti fiksuojama ne tik surašant apklausos protokolą, bet ir fotografuojant, filmuojant, darant garso ir vaizdo įrašus, tačiau praktinė medžiagos analizė parodė, kad šie fiksavimo būdai tiriant sukčiavimus praktiškai nenaudojami.

BPK 184 str. reglamentuoja liudytojo apklausą, kurią atlieka ikiteisminio tyrimo teisėjas. Pagal šią teisės normą, prokuroras gali kreiptis į ikiteisminio tyrimo teisėją dėl liudytojo apklausos manydamas, kad: liudytojo nebus įmanoma apklausti nagrinėjimo teisme metu; liudytojas nagrinėjimo teisme metu gali pakeisti parodymus arba pasinaudoti teise atsisakyti duoti parodymus; liudytojas ikiteisminio tyrimo teisėjui duos išsamesnius parodymus. Praktinė medžiagos analizė ir respondentų apklausa parodė, kad atliekant ikiteisminius tyrimus dėl sukčiavimo, pirminiame tyrimo etape šia galimybe apklausti liudytoją teisme pasinaudota nebuvo. Tačiau ateityje BPK 184 str., respondentų nuomone, bus dažnai taikomas, nes daug Lietuvos Respublikos piliečių emigruoja arba išvyksta dirbti į užsienį.

---

⁸³ Klaipėdos apygardos teismo baudžiamoji byla Nr.1-28-106-08.

⁸⁴ Klaipėdos apygardos teismo baudžiamoji byla Nr.30-1-1799-03.

⁸⁵ Klaipėdos apygardos teismo baudžiamoji byla Nr.10-1-2247-98.

⁸⁶ Gorbatkov A. Apklausos atlikimo metodika tiriant kontrabandą. Teisė Nr. 57. 2005. P. 25-37.

3.3. Objektų tyrimas ir ekspertizė

Išanalizavus praktinę medžiagą ir respondentų apklausą, nustatyta, kad ikiteisminio tyrimo medžiagoje dėl sukčiavimo, jau pirminiame tyrimo etape vadovaujantis BPK 205 str. dažniausiai yra atliekamas objektų tyrimas, kuriam atlikti surašomos užduotys. Daiktų ir dokumentų tyrimą atlieka įvairios srities specialistai, taikydami specialias tyrimo metodikas ir specialią techniką.

BPK 206 str. reglamentuoja tam tikrų objektų tyrimo ypatumus. Šioje teisės normoje yra numatyta kas konkrečiai atlieka atitinkamų objektų, turinčių reikšmės tyrimui, tyrimą. Tiriant sukčiavimus dažniausiai yra atliekami tokių rūšių objektų tyrimai:

- 1) buhalterinių dokumentų tyrimas;
- 2) rašysenos tyrimas;
- 3) techninis – kriminalistinis dokumentų tyrimas;
- 4) pinigų ir kitų vertybinių popierių tyrimas;
- 5) kompiuterinės ir kitokios įrangos tyrimas.

Dažniausiai objektų tyrimas, surašant užduotis atlikti objektų tyrimą, pavedamas atlikti Lietuvos policijos Kriminalistinių tyrimų centro specialistams, tačiau pasitaiko atvejų, kai tyrimai atliekami Lietuvos teismo ekspertizės centre.

Atlikus objektų tyrimą, specialistas, kuriam buvo pavesta atlikti objektų tyrimą, visais atvejais surašo specialisto išvadą ir pateikia tai teisėsaugos įstaigai, kuri buvo davusi užduotį. Specialisto išvadoje nustatyti faktai ir pateiktos išvados yra vienas svarbiausių įrodymų ikiteisminio tyrimo medžiagoje.

Nors kaip jau minėjau, tiriant sukčiavimus, dažniausiai yra atliekamas objektų tyrimas, tačiau pasitaiko atvejų kai jau pirminiame tyrimo etape skiriamos ekspertizės. Ekspertizės yra atliekamos Lietuvos teismo ekspertizės centre, asmenų, įtrauktų į ekspertų sąrašą.

Ekspertizės skyrimo pagrindai yra nurodyti BPK 208 str., kuris numato, kad ekspertizė skiriama tais atvejais, kai ikiteisminio tyrimo teisėjas ar teismas nusprendžia, jog

nusikalstamos veikos aplinkybėms nustatyti būtina atlikti specialų tyrimą, kuriam reikalingos mokslo, technikos, meno ar kitos specialios žinios.

Būtina pažymėti, kad ekspertizės skyrimo tvarka yra griežtai reglamentuota BPK teisės normomis. Skiriant ekspertizę, šiame procese dalyvauja ne tik prokuroras, ikiteisminio tyrimo teisėjas, bet ir proceso dalyviai. BPK 209 str. numato, kad prokuroras, pripažinęs būtinumą skirti ekspertizę, raštu apie tai praneša ekspertizės rezultatais suinteresuotiems proceso dalyviams ir nurodo terminą, per kurį šie asmenys gali pateikti prašymus dėl klausimų ekspertui, dėl konkretaus eksperto skyrimo ir pateikti papildomą medžiagą ekspertizei. Po to prokuroras su pareiškimu dėl ekspertizės kreipiasi į ikiteisminio tyrimo teisėją. Prie pareiškimo pridedami proceso dalyvių prašymai arba jame nurodoma, kad prašymų negauta. Ikiteisminio tyrimo teisėjas, gavęs prokuroro pareiškimą ir nusprendęs, jog būtina skirti ekspertizę, priima nutartį skirti ekspertizę, o nusprendęs, jog ekspertizės skirti nebūtina, – nutartį atsisakyti skirti ekspertizę. Priimtoje teismo nutartyje skirti ekspertizę privalomai turi būti nurodyta: nusikalstamos veikos aplinkybės; pagrindas ekspertizei skirti; atlikti ekspertizę paskiriama ekspertizės įstaiga arba ekspertas; klausimai ekspertui; ekspertui pateikiama medžiaga.

Vadovaujantis BPK 211 str. ekspertizės aktas pateikiamas prokurorui, kurio prašymu buvo atlikta ekspertizė, o prokuroras, gavęs ekspertizės aktą, apie tai raštu praneša proceso dalyviams, kurių prašymu buvo skirta ekspertizė arba kurie buvo pateikę prašymų skiriant ekspertizę, ir nurodo, kur ir kada galima susipažinti su ekspertizės aktu. Dėl susipažinimo su ekspertizės aktu surašomas protokolas.

Išanalizavus praktinę medžiagą nustatyta, kad ekspertizės tiriant sukčiavimus skiriamos labai retai, nes paprastai yra atliekamas objektų tyrimas.

3.4. Pirminio sukčiavimo tyrimo etapo proceso veiksmai esant įtariamajam

Nors gana retai, tačiau pasitaiko atvejų, kai pradėjus ikiteisminį tyrimą dėl sukčiavimo jau pirminiame tyrimo etape greitai nustatomas įtariamasis arba tyrimas pradedamas sulaikius įtariamąjį nusikalstamos veikos padarymo vietoje su daiktiniais įkalčiais.

Tokiais atvejais, kai ikiteisminis tyrimas pradedamas operatyviai nustačius įtariamąjį, jau pirminiame tyrimo etape atliekami praktiškai visi proceso veiksmai su įtariamuoju.

Vadovaujantis BPK 140 str. ikiteisminio tyrimo pareigūnas arba prokuroras gali sulaikyti asmenį, užklyptą darant nusikalstamą veiką ar tuoj po to, kai jis nusikalstamą veiką padarė, kai yra pagrindas manyti, kad tas asmuo gali pabėgti, ar iš karto neįmanoma nustatyti jo asmenybės. Sulaikius tokį asmenį surašomas laikino sulaikymo protokolas, pagal kurį laikinas sulaikymas negali trukti ilgiau kaip keturiasdešimt aštuonias valandas. Apie sulaikymą nedelsiant pranešama BPK 128 str. 1 d. nustatyta tvarka vienam iš sulaikytojo šeimos narių ar artimųjų giminaičių.

Nusikaltimo vietoje sulaikius asmenį, padariusį nusikalstamą veiką, kaip vienas iš pirminių proceso veiksmų yra atliekama jo asmens apžiūra ir dėl to surašomas protokolas. Vadovaujantis BPK 143 str., jeigu asmuo nesutinka, kad būtų atlikta jo asmens apžiūra, ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras priima nutarimą, kuris tam asmeniui privalomas. Laikinais sulaikius įtariamąjį, prieš patalpinant jį areštinę, atliekama krata. Apie tai surašomas protokolas.

Per laikino sulaikymo laikotarpį, prokuroras ar ikiteisminio tyrimo pareigūnas praneša sulaikytam asmeniui apie įtarimą ir jį apklausia.

Atliekant ikiteisminį tyrimą dėl sukčiavimo kai yra sulaikytas įtariamasis, jis tampa pagrindiniu pirminio tyrimo etapo dalyviu, būtent dėl to jo apklausai turi būti skiriamas ypatingas dėmesys, kadangi tokios apklausos metu siekiama išsiaiškinti nusikalstamos veikos padarymo bendrininkus, patvirtinti jau nustatytas veikos padarymo aplinkybes, bei nustatyti dar nežinomus faktus. Šių parodymų svarba nagrinėta LAT įrodinėjimo apžvalgoje, kurioje buvo konstatuota, kad asmenų parodymai įrodymais yra tik tuo atveju, kai yra duoti teismo posėdyje ar ikiteisminio tyrimo teisėjui.⁸⁷

Įtariamojo apklausai būdingos keturios apklausos stadijos:

1) pasirengimas apklausai;

---

⁸⁷ 2007-06-28 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus apžvalga „ Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje“. Publikuota: 2007m. „Teismų praktika“ Nr.27.

- 2) laisvas pasakojimas;
- 3) klausimų pateikimas ir atsakymai;
- 4) procesinis gautų parodymų įforminimas.

Įtariamasis, duodamas parodymus, kuriais prisipažintų ar neprisipažintų padaręs nusikalstamą veiką, turi tik teisę, o ne pareigą.⁸⁸ Atsižvelgiant į A. Gorbatkov duotas rekomendacijas⁸⁹, pareigūnas atlikdamas įtariamojo apklausą, turi tiksliau atkurti nusikaltimo padarymo mechanizmą ir jo aplinkybes, juos detalizuojant, nes vėliau juos reikės įvertinti ir patikrinti, užfiksuoti parodymus dėl kiekvieno epizodo (pradžią – vystymasis – pabaiga), o apklausiamajam pamiršus konkrečius faktus ar aplinkybes – panaudoti taktinius būdus, padedančius prisiminti ar atgaminti užmirštą informaciją, arba esant konfliktinei situacijai – demaskuoti melą. Pareigūnas, prieš atlikdamas apklausą, privalo tinkamai pasiruošti apklausai: išstudijuoti bylos medžiagą, ištirti apklausiamojo asmenybės ypatumus, nustatyti apklausos dalyką, sudaryti apklausos planą, organizuoti apklausiamojo ir kitų asmenų iškvietimą bei techninių priemonių parengimą. Prieš apklausą būtina užmegzti teigiamą psichologinį ryšį, t. y. įtariamąjį įtikinti, kad tyrėjas nešališkas ir nori tik nustatyti tiesą; reikia rūpintis apklausiamojo teisėmis; sudaryti ramią ir dalykišką atmosferą; apklausos metu pareigūnui būti taktiškam, kalbėti taisyklingai.⁹⁰ Šio procesinio veiksmo metu būtina vengti pašalinių reiškinių, atitraukiančių įtariamojo dėmesį, pavyzdžiui, telefoninių skambučių, pašalinių lankymosi patalpoje, kurioje vyksta apklausa. Jei įtariamąjį norima apklausti apie aplinkybes, kurioms reikia specialių žinių, būtina susipažinti su specialia literatūra, pasikonsultuoti su reikiamų sričių specialistais arba juos kviesti į apklausą kaip specialistus (BPK 180str.).⁹¹

Kiekvienu konkrečiu atveju klausimų formulavimas priklauso nuo pirminio tyrimo metu egzistuojančios situacijos ir iškeltų versijų. Būtent todėl, jei apklausos metu nustatomos naujos aplinkybės, apklausa gali būti atliekama kita kryptimi. Siekiant nustatyti kuo

---

⁸⁸ Goda G. et. al. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I-IV dalys (1-220 str.). Teisinės informacijos centras. Vilnius. P. 504.

⁸⁹ Gorbatkov A. Apklausos atlikimo metodika tiriant kontrabandą. Teisė Nr. 57. 2005. P. 25-37.

⁹⁰ *Cit. op.* 85.

⁹¹ Bučiūnas G. Gruodytė E. Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai. Registru centras. Vilnius, 2009. P. 44.

daugiau aplinkybių, reikšmingų bylos ištyrimui, užduodami klausimai: ar įtariamasis darė ir daugiau nusikalstamų veikų; kur buvo panaudotos iš padarytos nusikalstamos veikos gautos pajamos; kokia įtariamojo sveikatos būklė; šeimyninė padėtis bei išsilavinimas; darbinė veikla, darbo pobūdis ir pan. Baigiamojoje įtariamojo apklausos stadijoje įforminami gauti parodymai, kurie yra analizuojami ir vertinami.

Atlikus pirminius proceso veiksmus su įtariamoju yra sprendžiamas jo paleidimo arba suėmimo klausimas. Vadovaujantis BPK 140 str. 3 d., jei sulaikytam asmeniui reikia skirti suėmimą, jis ne vėliau kaip per keturiasdešimt aštuonias valandas turi būti pristatytas teisėjui, kuris BPK nustatyta tvarka išsprendžia suėmimo skyrimo klausimą.

Tais atvejais, kai nusprendžiama įtariamąjį paleisti, prokuroras ar ikiteisminio tyrimo pareigūnas sprendžia klausimą dėl kardamosios priemonės paskyrimo ir kitų procesinių prievartos priemonių taikymo.

Vadovaujantis BPK 119 str. kardamosios priemonės gali būti skiriamos siekiant užtikrinti įtariamojo dalyvavimą procese, netrukdomą ikiteisminį tyrimą, bylos nagrinėjimą teisme ir nuosprendžio įvykdymą, taip pat siekiant užkirsti kelią naujoms nusikalstamoms veikoms.

BPK 120 str. yra numatytos kardomųjų priemonių rūšys: suėmimas, namų areštas, įpareigojimas gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo, užstatas, dokumentų paėmimas, įpareigojimas periodiškai registruotis policijos įstaigoje, rašytinis pasižadėjimas neišvykti. Šis kardomųjų priemonių sąrašas yra baigtinis.

Praktinės medžiagos analizė, bendravimas su ikiteisminio tyrimo įstaigos tyrėjais ir respondentų apklausa parodė, kad atliekant ikiteisminius tyrimus sukčiavimo bylose kai yra nustatyti įtariamieji, jau pirminiame tyrimo etape, atlikus visus būtinus pirminius proceso veiksmus su įtariamoju, jam yra paskiriamos kardamosios priemonės. Priklausomai nuo padaryto sukčiavimo rūšies, pasekmių, įtariamojo asmenybės ir kt. aplinkybių, dažniausiai paskiriamos kardamosios priemonės yra rašytinis pasižadėjimas neišvykti (gana dažnai su įpareigojimais nebendrauti bei neieškoti ryšių su tam tikrais asmenimis); įtariamojo įpareigojimas periodiškai registruotis policijos įstaigoje ir dokumentų paėmimas. Gana retai yra

taikoma kardomoji priemonė - namų areštas. Praktinės medžiagos analizė parodė, kad kardomoji priemonė - užstatas tiriant sukčiavimus praktiškai netaikomas.

Atliekant ikiteisminį tyrimą dėl sukčiavimo, gana dažnai jau pirminiame tyrimo etape yra taikomos įvairios procesinės prievartos priemonės.

Vadovaujantis BPK 144 str. ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras turi teisę paimti iš įtariamojo pavyzdžius lyginamajam tyrimui. Tokius pavyzdžius iš nukentėjusiojo ar liudytojo galima paimti tik prireikus patikrinti, ar šie asmenys nėra palikę pėdsakų įvykio vietoje arba ant daiktų. Jeigu asmuo atsisako duoti pavyzdžius lyginamajam tyrimui, prokuroras priima nutarimą, kuris tam asmeniui privalomas. Dėl pavyzdžių lyginamajam tyrimui paėmimo surašomas protokolas. Dažniausiai paimami rašysenos, parašo ir pan. lyginamieji pavyzdžiai.

Praktinės medžiagos analizė ir respondentų apklausa parodė, kad pirminiame tyrimo etape kai yra įtariamasis asmuo, tiriant sukčiavimus nors ir retai, tačiau yra atliekamos kratos. Vadovaujantis BPK 145 str. krata atliekama tada, kai yra pagrindas manyti, kad kokioje nors patalpoje ar kitokioje vietoje yra nusikalstamos veikos įrankių, nusikalstamu būdu gautų ar įgytų daiktų bei vertybių, taip pat daiktų ar dokumentų, galinčių turėti reikšmės nusikalstamai veikai tirti, arba kad koks nors asmuo jų turi, ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras jiems surasti ir paimti gali daryti kratą. Krata daroma motyvuota ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartimi. Neatidėliotinais atvejais krata gali būti daroma ir ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro nutarimu, tačiau šiuo atveju per tris dienas nuo kratos atlikimo turi būti gaunamas ikiteisminio tyrimo teisėjo patvirtinimas dėl kratos darymo teisėtumo. Jei ikiteisminio tyrimo teisėjo patvirtinimas per šį terminą negautas, visi kratos metu paimti daiktai, vertybės ir dokumentai turi būti grąžinami asmenims, iš kurių jie paimti, o kratos rezultatais tolesniame procese negali būti remiamasi kaip įtariamojo ar kaltinamojo kaltumą pagrindžiančiais duomenimis. Darant kratą, turi dalyvauti buto, namo ar kitų patalpų, kuriose daroma krata, savininkas, nuomotojas, valdytojas, pilnametis jų šeimos narys ar artimasis giminaitis, o darant kratą įmonėje, įstaigoje ar organizacijoje, – tos įmonės, įstaigos ar organizacijos atstovas. Kai nėra galimybės užtikrinti šių asmenų dalyvavimą, krata daroma kviestinio ar savivaldybės institucijos atstovo akivaizdoje.

Praktinės medžiagos analizė parodė, kad tiriant sukčiavimus yra daromi poėmiai. Vadovaujantis BPK 147 str. jeigu reikia paimti daiktus ar dokumentus, turinčius reikšmės nusikalstamai veikai tirti, ir tiksliai žinoma, kur jie yra ar kas juos turi, ikiteisminio tyrimo

pareigūnas ar prokuroras gali daryti poėmį. Poėmis daromas motyvuota ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartimi. Neatidėliotinais atvejais poėmis gali būti daromas ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro nutarimu, tačiau šiuo atveju per tris dienas nuo poėmio padarymo turi būti gaunamas ikiteisminio tyrimo teisėjo patvirtinimas dėl padaryto poėmio teisėtumo. Jei ikiteisminio tyrimo teisėjo patvirtinimas per šį terminą negautas, visi paimti daiktai ir dokumentai turi būti grąžinami asmenims, iš kurių jie paimti, o poėmio rezultatais tolesniame procese negali būti remiamasi kaip įtariamojo ar kaltinamojo kaltumą pagrindžiančiais duomenimis. Asmenys, turintys paimtinius daiktus ar dokumentus, privalo nekliudyti poėmį atliekantiems pareigūnams. Jeigu asmenys, turintys paimtinius daiktus ar dokumentus, jų neatiduoda, daiktai ar dokumentai gali būti paimami prievarta.

Tiriant sukčiavimo bylas civiliniam ieškiniui ar galimam turto konfiskavimui užtikrinti praktiškai visada taikomas laikinas nuosavybės teisės apribojimas, jei įtariamasis turi turto.

Pastaruoju metu daugėjant sukčiavimų dėl įdarbinimo užsienyje, sukčiavimų stambiu mastu ekonominėje sferoje, „draudiminių“ sukčiavimų ir kitais atvejais yra taikoma procesinė prievartos priemonė - telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos kontrolė bei įrašų darymas.

4. Sukčiavimo tyrimo problemos

Atliekant tiriamąjį darbą, nustatyta, kad pirmiausia problema yra tame, jog didžioji dauguma pareigūnų, atliekančių ikiteisminį tyrimą, tiriant ekonominius nusikaltimus, ypač šiuolaikinius sukčiavimus, turi gana nedidelę darbo patirtį šioje srityje. Kalbant apie elementarią BK 182 str. numatytą nusikalstamą veiką, problemų lyg ir nebūtų, tačiau šiuo metu daugėja sukčiavimų, padaromų elektroninėje erdvėje, sukčiavimų dėl PVM grobstymo ir kėsinosi neteisėtomis priemonėmis ir apgaule užvaldyti valstybės biudžeto pajamas, taip pat sukčiaujama pasinaudojant telekomunikacijų paslaugų teikėjų paslaugomis, sukčiaujama manipuliuojant žmonių patiklumu, sudarant konsultavimo sutartis įdarbinimo užsienyje klausimais, ir svarbiausia, kad sukčiaujama pasinaudojant galiojančiais teisės aktais, kai produkciją sukuriančios bendrovės sąmoningai privedamos iki bankroto, perduodant bendrovės skolas. Todėl tikslinga būtų sukčiavimus tiriantiems pareigūnams organizuoti mokymo kursus pagal tarptautinius projektus, kaip tai buvo padaryta 2008 - 2009 metais dėl ikiteisminių tyrimų atlikimo netikrų pinigų ar vertybinių popierių, netikrų mokėjimo instrumentų gaminimo, laikymo arba realizavimo.

Nors savo darbe neaptariau nusikalstamų veikų pagal BK 208 str., tai yra dėl skolininko nesąžiningumo tyrimo, tačiau atliekant tiriamąjį darbą nustatyta, kad skolininko nesąžiningumas yra neatsiejamas nuo sukčiavimo, todėl tiriant šias nusikalstamas veikas atsiranda labai rimtų problemų.

Atliekant tiriamąjį darbą ir analizuojant teorinę, norminę bei praktinę medžiagą nustatytos tam tikros problemos ir siūlomi jų sprendimo būdai:

1. Pagal Lietuvos Respublikoje galiojančius įstatymus bet kuris juridinis asmuo, išskyrus biudžetinę įstaigą, gali perduoti savo skolas. Siekiant išvengti mokestinės prievolės ir išsaugoti turtą daugelis uždaryjū akcinių bendrovių (toliau – UAB) akcininkų UAB skolas, dėl sunkios savo ekonominės padėties ar nemokumo, kai akivaizdžiai gresia bankrotas nepateisinamai pigiai perduoda turtą, arba kreditorių skolas, kurie galėjo būti pateikti skoloms padengti. Siekiant išvengti tokios situacijos, reikėtų keisti dabar galiojančius įstatymus ir juose nustatyti skolos pardavimo procentinę išraišką, kad skola nebūtų perduodama nepateisinamai pigiai. (pvz., ikiteisminio tyrimo medžiaga Nr.06-1-07007-10 dėl skolininko

nesąžiningumo, kurios tyrimas atliekamas Telšių AVPK Plungės r. PK, kai kreditoriaus 10000 eurų skola parduodama už 1000 eurų).

2. Siekiant išvengti sukčiavimų elektroninėje erdvėje, paimant greituosius kreditus kitų asmenų vardu, reikėtų priimti teisės aktą, nustatantį, kad tokį kreditą galėtų internetu užsisakyti ir paimti tik asmuo, turintis ir pasitvirtinęs elektroninį parašą, o ne asmuo, internetu pateikęs prašymą kreditui gauti.
3. Siekiant užkardinti sukčiavimų atvejus, kai pinigai pervedami į bankines sąskaitas už internetu perkamas prekes ar suteikiamas atitinkamas paslaugas, o po to išgryninami bankomatuose, tikslinga įrengti filmavimo kameras prie visų Lietuvos Respublikoje esančių bankomatų ir įstatymų nustatyta tvarka tokie įrašai turėtų būti saugomi ne 14 dienų, o bent jau pusmetį kaip ir telefoninių pokalbių išsklotinės, nes nukentėjusieji apie jų vardu paimtus kreditus sužino tik gavę antstolių pranešimus apie areštuotas sąskaitas.
4. Tiriant sukčiavimo atvejus dėl įdarbinimo užsienyje pastebima tendencija, kad šia veikla užsiimantys asmenys manipuliuoja žmonių patiklumu ir pateikia jiems pasirašyti paslaugų konsultavimo sutartis, už kurias imamas 800 – 1250 litų mokestis, tačiau realiai klientams žadamas įdarbinimas ir apgyvendinimas užsienyje, nors susitarimai nevykdomi. Siekiant užkardinti šiuos sukčiavimo atvejus, tikslinga tobulinti dabar galiojančius teisės aktus dėl individualių įmonių; UAB; asmenų, dirbančių pagal patentą, veiklos, nustatant atitinkamus reikalavimus tokių asmenų veiklai ir jų kompetencijos ribas.
5. Siekiant užkardinti PVM grobstymą ir kėsiniimąsi neteisėtomis priemonėmis ir apgaule užvaldyti valstybės biudžeto pajamas reikia skirti ypatingą dėmesį registruojant naujai įkuriamas įmones ar bendroves. Būtina įsitikinti jų steigimo pagrįstumu, nes atliekant tiriamąjį darbą nustatyta, kad šiuo metu Lietuvoje yra fiktyvių bendrovių, kurių pagalba apgaule užvaldomi valstybės biudžeto pinigai arba „išplaunami“ pinigai. Todėl būtų tikslinga teisės aktuose numatyti įsteigtų individualių įmonių ar UAB veiklos privalomo patikrinimo kontrolę, tikslu nustatyti jų realų egzistavimą, veiklos pobūdį ir gaunas pajamas.
6. Atliekant ikiteisminius tyrimus dėl sukčiavimo susiduriama su problema, kad praėjus 6 mėnesiams nebeįmanoma gauti telefoninių pokalbių išsklotinių ir nustatyti IP adresų bei jų naudotojų. Tas labai aktualu šiuo metu, kai padaugėjo nusikalstamų

veikų, padarytų elektroninėje erdvėje ir pasinaudojus telekomunikacijų paslaugų teikėjų paslaugomis.

7. Problema dėl tyrimo atlikimo terminų atsiranda paskyrus užduotis atlikti dokumentų tyrimą, kas sukčiavimo bylose yra ganėtinai aktualus. Toks tyrimas dėl didelio krūvio dažniausiai atliekamas ne anksčiau kaip per vienerius ar pusantrų metų.

Atlikus sukčiavimo bylų analizę galima daryti išvadą, kad šios nusikalstamos veikos ištyrimas kaskart darosi vis sudėtingesnis ir sunkesnis, reikalaujantis vis didesnio tyrimą atliekančio pareigūno profesionalumo ir sumanumo. Siekiant užtikrinti sukčiavimo prevenciją šalyje ir mažinti nusikalstamumą šioje srityje, būtina keisti šiuo metu kai kuriuos galiojančius teisės aktus, leidžiančius tiek fiziniams, tiek juridiniams asmenims, pasinaudojus įstatymų spragomis, netrukdomai daryti nusikalstamas veikas. Būtina įstatymais griežtai reglamentuoti greitųjų kreditų išdavimą, nes pastaruoju metu būtent šioje srityje sukčiaujama kasdien.

IŠVADOS

1. Kriminalistikos teorijoje nėra bendros nuomonės apibrėžiant kriminalistinės nusikalstamos veikos charakteristikos sąvoką. Siūlytinas toks sukčiavimo kriminalistinės charakteristikos apibrėžimas: tai kriminalistiniu požiūriu reikšmingų sukčiavimo požymių, pasireiškiančių per būdo, mechanizmo, aplinkos ypatybes, aprašymo sistema, sudaranti vaizdą apie sukčiavimą, jo subjektą ir kitas aplinkybes, kurios paskirtis – užtikrinti efektyvų sukčiavimo atskleidimo, tyrimo ir prevencijos uždavinių sprendimą.

2. Sukčiavimo kriminalistinės charakteristikos, jos elementų turinio, ryšių žinojimas padeda kelti tyrimo versijas, planuoti tyrimo eigą, laiku atlikti tyrimo veiksmus ir rinkti nusikaltimų tyrimui reikšmingus duomenis.

3. Pagrindiniai kriminalistinės sukčiavimo charakteristikos elementai yra: 1) duomenys apie sukčiavimo dalyką; 2) duomenys apie sukčiavimo būdą; 3) duomenys apie sukčiavimo aplinką; 4) duomenys apie sukčiavimo subjektą; 5) duomenys apie nukentėjusiojo asmenybę.

4. Ikiteisminis tyrimas dėl sukčiavimų pradamas griežtai laikantis BPK 166 str. nuostatų, t.y. gavus nukentėjusio asmens skundą ar jo teisėto atstovo pareiškimą ar pranešimą apie nusikalstamą veiką arba jei prokuroras ar ikiteisminio tyrimo pareigūnas patys nustato nusikalstamos veikos požymius. Dažniausiai ikiteisminius tyrimus dėl sukčiavimo pradeda ikiteisminio tyrimo pareigūnai pagal nukentėjusio asmens skundą ar jo teisėto atstovo pareiškimą arba pranešimą apie nusikalstamą veiką.

5. Ikiteisminio tyrimo veiksmų atlikimas tiriant sukčiavimą sietinas su šiomis pirminėmis tipinėmis tyrimo situacijomis: 1) situacija, kai nėra jokių faktinių duomenų apie nusikalstamą veiką padariusius asmenis ir jie nesulaikyti; 2) situacija, kai žinomas nusikalstamą veiką padaręs asmuo arba faktinė informacija apie jį, tačiau šis asmuo pasislėpė; 3) situacija, kai asmuo sulaikytas nusikaltimo padarymo vietoje arba iš karto po nusikalstamos veikos padarymo, todėl kiekvienu konkrečiu atveju ikiteisminį tyrimą atliekantis pareigūnas turi labai svariai įvertinti gautą pirminę informaciją ir kruopščiai suplanuoti tolimesnius proceso veiksmus, atsižvelgiant į kiekvieno iš jų svarbą ir įrodomąją vertę.

6. Pirminiame sukčiavimo tyrimo etape dažniausiai atliekami proceso veiksmai yra: įvykio vietos, daiktų ir dokumentų, turinčių reikšmės nusikalstamos veikos tyrimui apžiūra; nukentėjusiųjų ir liudytojų apklausos; daiktų ir dokumentų, turinčių reikšmės nusikalstamos

veikos tyrimui paėmimas; objektų tyrimas ir ekspertizė. Tais atvejais kai ikiteisminis tyrimas pradedamas esant įtariamajam, jau pirminiame tyrimo etape įtariamajam yra pranešama apie įtarimą ir atliekama jo apklausa; taikomos kardamosios priemonės: suėmimas, namų areštas, dokumentų paėmimas, įpareigojimas periodiškai registruotis policijos įstaigoje, rašytinis pasižadėjimas neišvykti; taikomos kitos procesines prievartos priemonės: pavyzdžių lyginamajam tyrimui paėmimas, krata, poėmis, laikinas nuosavybės teisės apribojimas, elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolė, jos fiksavimas ir kaupimas.

7. Vienas svarbiausių pirminių veiksmų sukčiavimo byloje yra nukentėjusiojo apklausa. Tyrimą atliekantis pareigūnas apklausos metu iš nukentėjusiojo privalo gauti kuo daugiau informacijos apie bylai reikšmingas aplinkybes. Jei nukentėjusysis teigia, kad atpažintų nusikalstamą veiką padariusį asmenį, tikslinga jam pateikti turimus nuotraukų katalogus atpažinimui, jei yra galimybė būtina sudaryti fotorobotus. Gavus informaciją apie telefono numerį, iš kurio buvo skambinta nukentėjusiajam, būtina nedelsiant nustatyti telefono priklausomybę ir kreiptis į prokurorą dėl šio telefono abonento išsklotinių gavimo, nes tiriant sukčiavimo atvejus, kai nusikalstama veika padaroma pasinaudojus telekomunikacijų paslaugų tiekėjų paslaugomis, dažniausiai ji ištiriama būtent atlikus telefoninių pokalbių išsklotinių analizes ir taip nustatčius asmenis, įvykdžiusius sukčiavimą.

8. Pareigūnai, gavę pranešimus iš įstaigų, įmonių, organizacijų ar bendrovių apie sukčiavimus, tiesiogiai kreipiasi į pranešėją siekiant gauti informacijos apie galimai įvykdyto sukčiavimo mechanizmą (laiką, vietą, metodus ir pan.), asmenis, galimai padariusius šią nusikalstamą veiką. Tyrimo metu pareiškėjai dažniausiai pateikia rašytinius dokumentus, susijusius su sukčiavimu, vaizdo įrašus, duomenis apie atliktas finansines operacijas ir kt. Tokiais atvejais, pradėjus ikiteisminį tyrimą, pareigūnai, planuodami tyrimo eigą, pirmiausia atlieka daiktų, dokumentų poėmį, tikslu skirti užduotis atlikti objektų tyrimą.

9. Kadangi už veikas, numatytas BK 182 str. 1 d. ir 2 d., atsako ne tik fiziniai asmenys, bet ir juridiniai asmenys, tai atliekant tyrimus dėl galimo juridinio asmens sukčiavimo visais atvejais tyrimą atliekantis pareigūnas privalo paimti juridinio asmens dokumentaciją ir buhalterinius dokumentus bei paskirti šių dokumentų tyrimą. Dokumentų tyrimas visais atvejais atliekamas ir tada, kai ikiteisminis tyrimas pradedamas dėl neteisėtų duomenų apie pajamas, pelną ar turtą pateikimo. Tokiais atvejais asmeniui, padariusiam šią nusikalstamą veiką, inkriminuojama ne tik nusikalstama veika, numatyta BK 220 str. 1 d., bet ir sukčiavimas.

10. Sukčiavimo ištyrimas kaskart darosi vis sudėtingesnis ir sunkesnis, reikalaujantis vis didesnio tyrimą atliekančio pareigūno profesionalumo ir sumanumo. Siekiant užtikrinti sukčiavimo prevenciją šalyje ir mažinti nusikalstamumą šioje srityje, būtina keisti šiuo metu kai kuriuos galiojančius teisės aktus, leidžiančius tiek fiziniams, tiek juridiniams asmenims, pasinaudojus įstatymų spragomis, netrukdomai daryti nusikalstamas veikas.

11. Atliekant tiriamąjį darbą, nustatyta, kad problema yra tame, jog didžioji dauguma pareigūnų, atliekančių ikiteisminį tyrimą, tiriant ekonominius nusikaltimus, ypač šiuolaikinius sukčiavimus, turi gana nedidelę darbo patirtį šioje srityje. Todėl tikslinga būtų sukčiavimus tiriantiems pareigūnams organizuoti mokymo kursus pagal tarptautinius projektus, kaip tai buvo padaryta 2008 - 2009 metais dėl ikiteisminių tyrimų atlikimo netikrų pinigų ar vertybinių popierių, netikrų mokėjimo instrumentų gaminimo, laikymo arba realizavimo.

PANAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS:

I. NORMINIAI TEISĖS AKTAI

LIETUVOS RESPUBLIKOS NORMINIAI TEISĖS AKTAI

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741.
3. Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341.
4. Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 90-2777.
5. Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 65-2633.
6. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. rugpjūčio 11 d. įsakymu Nr. I-110 patvirtinta rekomendacija „Dėl ikiteisminio tyrimo pradžios ir jos registravimo tvarkos“. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 94-3713.
7. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. sausio 9 d. įsakymu Nr. I-8 patvirtinta rekomendacija „Dėl liudytojo apklausos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 80 straipsnio 1 punkte ir 82 straipsnio 3 dalyje“. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 72-2783.
8. Policijos registruojamų įvykių registro nuostatai, patvirtinti 2005-11-30 Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymu Nr. 5-V-766.

KITŲ VALSTYBIŲ NORMINIAI TEISĖS AKTAI

9. Estijos Respublikos BK 209 – 213 straipsniai. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1280/file/4d16963509db70c09d23e52cb8df.htm/preview>>. [žiūrėta 2010 02 01].
10. Latvijos Respublikos BK 177, 177¹ ir 178 straipsniai. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1683/file/4b5d86c3826746957aa400893abc.htm/preview>>. [žiūrėta 2010 02 01].
11. Rusijos Federacijos baudžiamasis kodeksas. Prieiga per internetą: http://www.consultant.ru/popular/ukrf/10_30.html#p2087[žiūrėta 2010 01 10].

11. Vokietijos Federacijos baudžiamasis kodeksas. Prieiga per internetą:
<http://www.iuscomp.org./gla/statutes/StGB.htm>. [žiūrėta 2010 01 20].

II. SPECIALIOJI LITERATŪRA

12. Abramavičius A. ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras [kn. II: Specialioji dalis: (99-212str.)]. Vilnius. Registrų centras, 2009.
13. Barkauskas A. Kriminalistinės versijos. Mokomasis leidinys. Lietuvos teisės akademija. Vilnius. 2000.
14. Barkauskas A. Kriminalistinių versijų klasifikacijos problemos. Kriminalinė justicija, 1997, Nr.7, 8.
15. Bučiūnas G., Gruodytė. E. Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai. Registrų centras. Vilnius, 2009.
16. Burda R. Kriminalistikos taktika. Vilnius. 2001.
17. Burda R. Tyrimo veiksmų ir procesinių prievartos priemonių schema tiriant nusikalstamas veikas finansų sistemai bei su jais susijusius kitus nusikaltimus. 2007-10-22 seminaro medžiaga.
18. Drakšienė A., Stauskienė E. Nusikaltimai nuosavybei Lietuvos ir kitų šalių baudžiamuosiuose įstatymuose. Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla. 1998.
19. Fedosiuk O. Baudžiamosios ir civilinės atsakomybės takoskyra turtinių prievolių išvengimo bylose. *Jurisprudencija*. 2006. T. 7(85).
20. Fedosiuk O. Nuosavybė ir turtas civiliniame ir baudžiamajame kodeksuose. *Jurisprudencija*, 2002. T. 28 (20). P. 86.
21. Fedosiuk O. Turtinė nauda kaip nusikalstamos veikos dalykas: sisteminė normų analizė. *Jurisprudencija*, T. 60 (52), 2004.
22. Goda. G. et. al. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I-IV dalys (1-220 str.) Teisinės informacijos centras. Vilnius. 2003.
23. Gorbatkov A. *Kontrabandos tyrimas: daktaro disertacija*. Vilnius, 2005.
24. Gorbatkov A. Apklausos atlikimo metodika tiriant kontrabandą. Teisė Nr. 57, 2005.

25. Kažemikaitienė E., Matulienė S. Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika – vienas iš kriminalistinės justicijos informacinės sistemos modelio kūrimo pagrindų Lietuvoje. *Jurisprudencija*, 2005, Nr. 65 (57).
26. Kuconis, P. Nusikaltimų finansams, tiriamų sumarinio proceso tvarka, kriminalistinė charakteristika ir įrodinėtinos aplinkybės. *Kriminalistikos ir teismo ekspertizės problemos. Mokslo darbų rinkinys*. Vilnius. 1996.
27. Kuklianskis S., Matulienė S. Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos samprata. *Jurisprudencija*, 2002. Nr. 29 (21).
28. Malevski H. Įvykio vietos apžiūra ir įvykio vietos tyrimas: naujas kriminalistinės koncepcijos modelis. Daktaro disertacijos santrauka. Vilnius. 1997.
29. Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Vilnius: Justitia, 1999.
30. Sinkevičius E. Neteisėtas banko kredito gavimas arba panaudojimas ir jų kvalifikavimas. Vilnius, 2002.
31. Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Россинская Е. Р. *Криминалистика*. Москва, 2000.
32. Белкин, Р. С. *Криминалистика (Краткая энциклопедия)*. Москва, 1993.
33. *Криминалистика*// Под. ред. Н. П. Яблокова. Москва, 2005.
34. Альбрехт У., Дж. Венц, Уильямс Т. *Мошенничество. Луч света на темные стороны бизнеса*. С-П. 1996.

III. PRAKTINĖ MEDŽIAGA

LIETUVOS AUKŠČIAUSIOJO TEISMO NUTARTYS

35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. spalio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr.2K-7-519/2006. Prieiga per internetą: < http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=30342> [žiūrėta 2010 01 10].
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr.2K-241/2008. Prieiga per internetą: < http://www.lat.lt/Default.aspx?item=tn_liteko&lang=1> [žiūrėta 2010 01 10].

LIETUVOS AUKŠČIAUSIOJO TEISMO SENATO NUTARIMAS

37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 8 „Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose (BK 274 str. ir 275 str.)“ // *Teismų praktika*. 1998, Nr.10.

BAUDŽIAMOSIOS BYLOS

38. Klaipėdos apygardos teismo baudžiamoji byla Nr.07-1-362-01.
39. Klaipėdos apygardos teismo baudžiamoji byla Nr.10-1-2247-98.
40. Klaipėdos apygardos teismo baudžiamoji byla Nr.1-28-106-08.
41. Klaipėdos apygardos teismo baudžiamoji byla Nr.30-1-1799-03.
42. Klaipėdos apygardos teismo baudžiamoji byla Nr.30-1-425-00.
43. Klaipėdos apygardos teismo baudžiamoji byla Nr.78-2-009-00.
44. Panevėžio apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-439-99.
45. Plungės rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.78-1-00730-09.
46. Plungės rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-58-363-09.
47. Plungės rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1-00546-08.
48. Plungės rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1-203-404-09.
49. Plungės rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1-279-669-09.
50. Plungės rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1-53-363-10.
51. Plungės rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1A-175-361-10.
52. Plungės rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1-190-363-09.
53. Plungės rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.78-1-00529-10.

54. Plungės rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 78-1-00646-08.
55. Plungės rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 78-2-00013-10.
56. Rokiškio rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1-170-762-09
57. Rokiškio rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1-49-128-09
58. Plungės rajono apylinkės prokuratūros baudžiamoji byla Nr. 78-2-00013-10 .
59. Plungės rajono apylinkės prokuratūros baudžiamoji byla Nr. 53-1-00224-10.

KITI DOKUMENTAI

60. 2007-06-28 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus apžvalga „Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje“. Publikuota: 2007 m. "*Teismų praktika*" Nr. 27.
61. 2008-03-31 Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros prokurorų veiklos 2007 m. organizuojant PVM grobimų tyrimus apžvalga. Prieiga per internetą : <www.prokuraturos.lt> [Žiūrėta 2010-03-22].

PRIEDAS

ANKETA

Šią anketą paruošė Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios justicijos katedros V kurso , baudžiamosios justicijos studijų atšakos studentė.

Prašau Jūsų atsakyti į pateiktus klausimus. Jūsų atsakymai bus panaudoti rašant magistro darbą „Kriminalinė sukčiavimo charakteristika ir pirminio tyrimo etapo ypatybės“.

Ši anketa yra viena iš svarbiausių tiriamojo darbo dalių, todėl Jūsų atsakymai padės nustatyti, kokie procesiniai veiksmai atliekami pirminiame tyrimo etape tiriant sukčiavimus.

Iš anksto dėkoju už parodytą dėmesį ir atsakymus. Anonimiškumą garantuoju.

Tinkantį atsakymą apibraukite.

1. Kas dažniausiai priima sprendimą pradėti ikiteisminį tyrimą dėl sukčiavimo ir jį atlieka?

- a) ikiteisminio tyrimo įstaigos vadovas ar jo įgalioti ikiteisminio tyrimo pareigūnai;
- b) prokuroras;
- c) ikiteisminio tyrimo teisėjas.

Pastaba. _____
_____

2. Kaip dažnai ikiteisminis tyrimas dėl sukčiavimo pradedamas prokuroro reikalavimu?

- a) nepradedami;
- b) pradedami labai retai;
- c) pradedami dažnai.

Pastaba. _____
_____

3. Ar pradėjus ikiteisminį tyrimą dėl sukčiavimo visada išsikeliate sau versijas?

- a) taip;
- b) ne;

c) kartais.

Pastaba. _____
_____

4. Kokius procesinius veiksmus eiliškumo tvarka atliekate pirminiame sukčiavimo tyrimo etape? (Įrašyti eiliškumo tvarka)

1) _____

2) _____

3) _____

4) _____

5) _____

6) _____

Pastaba. _____
_____

5. Ar pradėjus ikiteisminį tyrimą dėl sukčiavimo atliekama įvykio vietos apžiūra?

- a) atliekama visada;
- b) atliekama retai;
- c) atliekama tam tikrais atvejais;
- d) neatliekama.

Pastaba. _____

---

6. Kokios vaizdo fiksavimo techninės priemonės naudojamos atliekant įvykio vietos bei daiktų ir dokumentų apžiūrą?

- a) fotoaparatas;
- b) filmavimo kamera;
- c) nenaudojamos;
- d)

kita _____

Pastaba. _____

---

7. Kaip dažnai pirminiame sukčiavimo tyrimo etape liudytojų apklausas atlieka ikiteisminio tyrimo teisėjas?

- a) dažnai;
- b) retai;
- c) niekada.

Pastaba. _____

---

8. Ar atliekant pirminius procesinius veiksmus naudojamos vaizdo ir garso fiksavimo techninės priemonės?

- a) naudojamos dažnai;
- b) naudojamos retai;
- c) nenaudojamos.

Pastaba. _____

---

9. Kokios kardomosios priemonės dažniausiai skiriamos įtariajam? (Įrašyti eiliškumo tvarka)

a) _____

b) _____

c) _____

d) _____

e) _____

Pastaba. _____

---

10. Kokios procesinės prievartos priemonės dažniausiai taikomos atliekant ikiteisminį tyrimą dėl sukčiavimo? (Įrašyti eiliškumo tvarka)

a) _____

b) _____

c) _____

d) _____

e) _____

Pastaba. _____

Atsakymus pažymėkite “ + “ ženklų

a) Jūsų amžius?

- iki 30 metų;
- 30-40 metų
- 40-50 metų;
- virš 50 metų.

b) Jūs dirbate?

- ikiteisminio tyrimo įstaigoje;
- prokuratūroje;
- teisme;
- esate advokatas.

c) Jūsų darbo stažas nurodytoje institucijoje?

- iki 5 metų;
- 5 – 10 metų;
- 10 – 15 metų;
- 15 – 20 metų;
- virš 20 metų.

d) Jūsų išsilavinimas?

- aukštasis;
- aukštesnysis;
- kitas _____

SANTRAUKA

Kriminalistinė sukčiavimo charakteristika ir pirminio tyrimo etapo ypatybės

Criminal Characteristics of Fraud and Peculiarities of the Initial Investigation Stage

Magistro darbe išanalizuotos ir aprašytos sukčiavimo baudžiamoji teisinė ir kriminalistinė charakteristikos, kurių supratimas padeda tirti ir atskleisti konkrečią nusikalstamą veiką.

Išnagrinėjus sukčiavimo atskleidimo ir nusikalstamos veikos tyrimo planavimo ypatumus, pateiktos pagrindinės tipinės tyrimo situacijos, tipinės tyrimo versijos ir pagrindinės tyrimo kryptys, kurios priklauso nuo susiklosčiusios tyrimo situacijos ir iškeltų tyrimo versijų.

Darbe taip pat buvo aptariami atskirų proceso veiksmų atlikimo ypatumai, tiriant sukčiavimą, bei tų veiksmų atlikimo statistika ir problematika pirminiame tyrimo etape.

Kadangi šiuo ekonominio nuosmukio laikotarpiu pastebimas naujų nusikalstamos veikos padarymo atmainų, tokių kaip sukčiavimai elektroninėje erdvėje, sukčiavimai dėl PVM grobstymo ir kėsiniškos neteisėtomis priemonėmis ir apgaule užvaldyti valstybės biudžeto pajamas, taip pat sukčiaujama pasinaudojant telekomunikacijų paslaugų teikėjų paslaugomis, sukčiaujama manipuliuojant žmonių patiklumu, sudarant konsultavimo sutartis įdarbinimo užsienyje klausimais, ir svarbiausia, kad sukčiaujama pasinaudojant galiojančiais teisės aktais, kai produkciją sukuriančios bendrovės sąmoningai privedamos iki bankroto, perduodant bendrovės skolas.

Remiantis aukščiau išdėstytais problemomis, siūlomi jų sprendimo būdai.

SUMMARY

Criminal Characteristics of Fraud and Peculiarities of the Initial Investigation Stage

Master's paper analyzes and describes the juridical and criminalistic characteristics of the fraud crimes, the understanding of which helps to disclose the particular criminal act.

The analysis of the peculiarities of fraud disclosure and investigation planning is followed by the presentation of basic typical investigation situations, typical versions and directions that depend upon the situation and the proposed versions of investigation.

The paper also deals with the specifics of certain fraud investigation proceedings, their statistics and problems in the initial stage of investigation.

The period of economic recession faces new varieties of criminal acts, like the fraud in telecommunication and computer area, fraud with the intention of VAT robbery by making attempts illegally appropriate the state budget income, also by using the services of telecommunications, by manipulating and abusing people's trust or making fraudulent consulting agreements on the employment in a foreign country. Other important issues covered by this paper are the fraud by abusing the valid legal instruments, fraudulent bankrupt situations and sale of bankrupted companies' debts.

Master's paper goes into the depth of these issues and offers solutions.